

AAN DE TRALIE'S DER GEVANGENIS

Ze zaten nu in een huisje niet ver van Male, Goetgebuur, Borgers, zijn dochter en Maes, uit Oostenende. Ze waren immers vóór den avond buiten de stad moeten gaan omdat er aan de bruggen, een strenge wacht was. En hier, bij een kennis van Goetgebuur zouden ze een gids verbeiden, die drie van hen naar de grens moest geleiden. Goetgebuur was meegegaan om zijn vrienden aan den leidsman voor te stellen. Morgenochtend zou hij naar Brugge terug keeren.

— Bestond nu de onderaardsche weg van 't Heilig Bloed naar Male maar, lijk ze vertellen, zei de kortwoonder bij wien ze vertoefden. Hoe zouden we den Duitschman dan kunnen kullen!

Dat was een legende te Brugge verspreid: een onderaardsche weg verbond de H. Bloedkapel op den burg met het

oud gravelijk kasteel van Male..., maar hij zat vol slangen, hagedissen en ook woonde er een schriemelijke beeste in.

Er waren eens twee misdadigers ter dood veroordeeld en zij vroegen van door die geheimzinnige gang te mogen gaan en te mogen blijven leven, zoo ze er heelluids uit kwamen. 't Wend hun toegestaan: de een kleeedde zich in een harnas, pelinzend, dat de beeste hem al zoo niet zou kunnen verschewren, maar het monster plette hem met ijzer en vleesch en beenderen al te gare, tot moes. Dan kwam de tweede, door spiegelliglas omgeven... En de draak, want dat zal het beest wel geweest zijn, verschrok zoo geweldig door de weerspiegeling van zijn eigen gedaante, dat hij verschrinkt wegvluchtte en den man doorliet, welke op 't Maleveld uit kwam.

De legende is wel een spoor der heidensche tijden, toen onze voorouders aan draken en dergelijk gespuis geloofden. In den Christelijken tijd bleef die fabel voortleven en ze werd dan later in verband gebracht met twee belangrijke gebouwen, in de 12e eeuw opgericht.

Maar afgezien nu van het beest, zou er ooit een onderaardsche weg bestaan hebben tusschen de H. Bloedkapel en het kasteel van Male?

H. Vsd. in Rond den Heerd, gelooft er niets van. « Had die weg bestaan », zoo schreef hij, « dan moest hij vooreerst dwars door de grondvesten van de zware muren, die den Burg omringden; dan onder den waterloop, die den Burg ten Oosten afsloot, waar nu een straatje is zonder eind aan 't gerechtshof; van daar onder 't water aan de Meulenbrugge; van daar nog eens onder een water, dat later gedolven wierd, te weten de Kruisvesten en alzoo voort, een ure verre, tot aan 't kasteel van Male; die weg moest dan nog behoorlijk verlicht en verlucht zijn, om er in geval van nood gebruik te kunnen van maken.

Het was dus een werkske van aangelegenheid, zoo gij ziet, lieve lezer, en zijt gerust, indien grave Diederik dit hadde ten uitvoer gebracht, dat onze kroniekschrijvers het zeker niet zouden gezwegen hebben, en dat wij nu ook eens hartelijk de Engelschmans zouden uitlachen om al hun beslag dat zij maken met hunne strate te Londen onder den stroom, den Teems ».

't Was echter te hopen, dat de Duitschers nooit die legende zouden hooren, of ze waren in staat geheele straten op te breken, om de gang te zoeken of magistraten en geestelijken lastig te vallen, teneinde hun geheim te ontfutselen: men denke slechts aan den zoogenaamden onderaardschen weg van Slype naar Nieuwpoort en alles wat de veldwachter en twee kerkbedienden om die fabel te verduren hadden.

We vertelden trouwens ook, hoe onze officieren naar de geheimzinnige gang van Sint-Riquiers naar Avelgem zochten.

— Kenden we maar een onderaardschen weg naar Holland, die zou ons beter passen, schertste Goetgebuur...

Nu, die waren er dan toch, in den

vorm van een riool, als waardoor pater Hilarion Thans kroop toen hij Limburg en de Duitschers ontvluchten moest 1), of van een duiker bij Sas van Gent, die reeds menigen vluchteling zulke groote diensten bewees, eer de Duitschers hem ontdekten en afsloten.

Maar ons gezelschap zou de heilsche draadversperring moeten trotseeren.

Goetgebuur ging naar buiten... Hij stond een wijle in den hof. Door de boomen kloege de wind. Van den einder bulderde 't kanon. De man dacht aan zijn zoon... O, kon hij meegaan naar Holland en dan over Engeland en Frankrijk naar onbezet België, om zijn geliefden jongen eens te zien, al was 't maar een dag, een uur... 't Harte verlangde, ja, smachtte er naar. Maar zijn plicht lag hier bij vrouw en dochter...

Hoor 't gemoker uit 't Yzerland! En hij moest wonen en wachten in het achterland van den Yzer, waar zoo veel leed heerschte, maar men ook zooveel smart verlichten kon...

Goetgebuur keek rond... Het zou een goede nacht zijn voor een verdolken reis, want het was donker en zware wolken verborgen de sterren. Maar al hing er dikke duisternis, toch was het Goetgebuur of hij de gansche omgeving zag. Hij kende ze immers zoo goed... Hij kende de streek in haar huidigen toestand, en in haar verleden...

't Kasteel van Male: het was thans een modern gebouw, maar eens brouwde men er zooveel kwaad, toen daar graven heerschten, die als nu de Duitse keizer meenden, dat een volk alleen om hen bestond en God hen uitverkoren had, om dijt volk hun will op te dringen, als 't moest te vuur en te zwaard. En Goetgebuur dacht aan Ledewijk van Male, die telkens belastingen eischte, om feestmalen, toernooien, jachtpartijen in te richten, hier te Brugge, doch vooral ook in Frankrijk. Er bestond daar nog een legende over de schoone Rosa van Evergem... Zij was de dochter van Buchard, 's graven valkenier, schoon en bevallig en vurig gemind door menigen jonkman en vooral door Hans Weert, den wapensmid, den eenigen, wien ze haar gunsten wel scheen te willen schen-

(1) Zie: Mijn Oorlog in « Ons Volk Ontwaakt » jaargang 1920.

kén. Maar na korten tijd, ging ze hem ook wèren... En zekeren avond begreep Hans Weert de reden van haar houding, toen hij minneziek en weemoedig rond haar woning dwaalde en graaf Lodewijk van Male binnen zag gaan. En 's anderdaags sprak hij Rosa over dat bezoek aan en zij bekende het, dat ze haar heer lief had en zijn vriendinne was... Maar Lodewijk toonde zich wispelturig en telkens vertrok hij weer voor maanden naar Fransche kasteelen, waar hij bij adellijke dame's een wuft leven leidde, tot dan het verlangen op kwam naar het schoone meisje in Vlaanderen...

Doch tijdens zijn afwezigheid drongen zekeren nacht eenige ruiters in Bucharde's woning en in de kamer van zijn dochter, en, toen ze weer heen reden, had een van hen voor zijn zadeld de vriendin van den graaf, in een mantel gewonden, vastgesnoerd en voerde haar zoo naar Male tot voor de gravin. Deze bekeek het meisje en was jaloeersch over haar schoonheid en meer over haar invloed op haar gemaalt en grijnzend riep ze uit, dat haar straf vreeselijk zou zijn... Rosa wierp zich op de knieën en smeekte om genade en pleitte, dat zij niet ongehoorzaam had kunnen zijn jegens den meester van haar vader en den heer van haar land...

Maar de gravin schonk haar aan de knechten van het kasteel, en toen Rosa reeds alles geleden had, wat een meisje naar ziel en lichaam en eer en waardigheid lijden kan, werd ze in een toren gebracht en daar in haar wezen zoo vreeselijk geschonden, dat ze van de schoonste der Vlaamsche dochters een monster was geworden. Want de jaloersche gravin had het geboden: «Zorg, dat nooit een jongeling haar nog beminnen kan, maar met walg van haar wegvuchten moet.» En dit nu was geschied. Doch Rosa bezweek aan de wonden en men wierp haar lijk in een vergeetkelder van het slot...

Toen Lodewijk van Male weer eens aan het paviljoen te Evergem klopte, traden twee mannen naar voren: de grijs geworden vallkenier, steunend op een jongeling... En deze laatste, Hans Weert, die den vader van haar, welke hij zoo innig had bemind, in zijn droefheid trouw bleef, vertelde nu, wat er

met Rosa was gebeurd. Vol wraaklust reed Lodewijk van Male naar zijn slot, en hij liet zijn gemalin naar denzelfden kerker voeren en dooden, en haar lijk in den kuil werpen, waar dat van Rosa lag... En dan vergat hij hen beiden en zocht nieuwe vermaken, waarvoor de burgers van Brugge ook nieuwe belastingen betalen moesten, en zoo zij weigerden, och daar waren immers beulen om oproerigen aan hooge gallen te hangen...

Een legende met een diepe beteekenis toch: de heerschzucht, de gevaarlijke hoogmoed van hen, die meenen, dat hun onderdanen bestaan om hunnentwil...

Deze streek was vol van legenden en geschiedenissen... En Goetgebuur dacht bij zijn mijneren aan Mijneheerke van Maldegem... Ginds over de Kleitsche bosschen lag het groote dorp van dien naam en men toonde er, waar eertijds 't oud en nu een nieuw kasteel staat en twee reusachtige linden prijken, den kelder der ketelaars... 't Was een zware tijd voor den vrijen man, toen mijnheerke van Maldegem meester was, en de laatste kerels, die zich niet onder zijn juk wilden bukken, leefden als zwervers in het woud: men noemde ze de ketelaars.

Zekeren dag reed de ridder van Maldegem langs het veld en zag daar een herder met een zilveren fluitje. Hij wilde het den jongen ontnemen, maar deze blies er op en onmiddellijk snelden de ketelaars toe, die den edelman gevangen namen.

Op voorspraak van den herdersknaap lieten ze hem weer vrij, doch de heer van Maldegem moest beloven aan niemand te zeggen of met geen pen te beschrijven, dat de ketelaars in het bosch zaten. Vol wraaklust reed de ridder naar Brugge... en wat hij niet zeggen of met geen pen beschrijven mocht, dat schreef hij met den voet in 't zand. En hij riep zijn dienaren op en verbond zich met vrienden en samen namen ze de zes en dertig ketelaars gevangen. Hij liet de ongelukkigen in den kelder van zijn kasteel aan ringen vast binden, schonk elk een broodje en een kruik water en gebood dan den kelder dicht te metselen. De ketelaars werden levend begraven.

Eenzaam ligt de kelder daar en in de aarde, die zijn gewelven dekt, hebben

populieren wortel geschoten. En als 's avonds iemand daar langs komt, doet hij wat 't oude liedekje zegt:

O, reiziger comter 's avonds
maakt stille 't cruise des Heeren,
ende stap wat zeerder over
de Maldegheemsche baen...

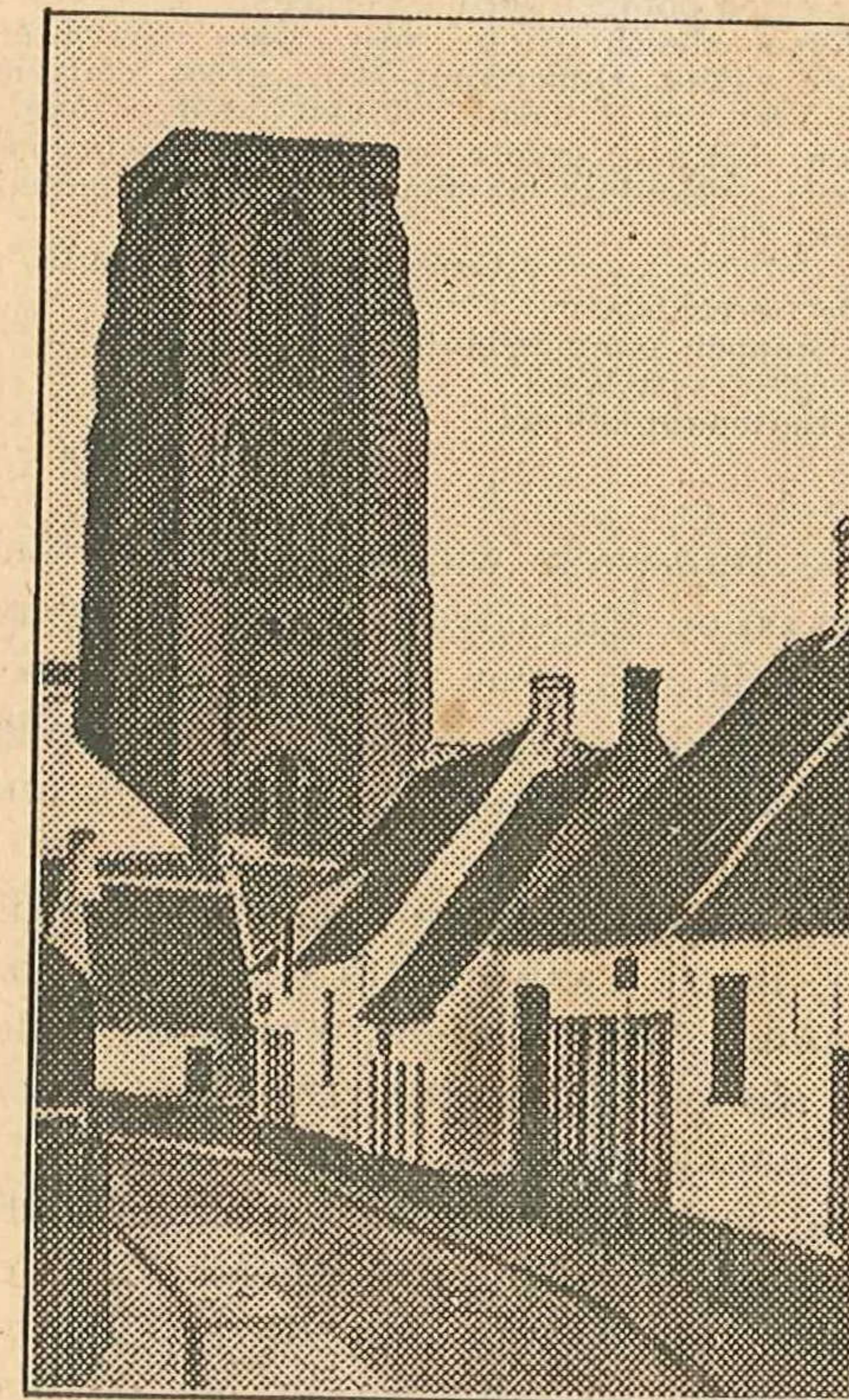
Hoor de wind kleg door de bosschen..... En meer Oostelijker, waar Beernem en Wyngene lagen, zou ook daar niet menigeen «'t Cruise des Heeren» maken, als hij kwam langs de plaats, waar men onlangs 't lijk vond van ridder Henry d'Udekem d'Acoz... Want het verleden was ook hier heden geworden, en als machthebbers hun wil opdringen willen en daartoe geen middel ontzien, woedt de terreur en meenen slechte karakters zich vrij te mogen uiten...

Henry d'Udekem d'Acoz had officieren op zijn kasteel «Laeken Bosschen» onder Ruddervoorde en een dezer meende daar als almachtig meester te mogen optreden. Zoo velde hij boomen in 't park, die hij voor eigen voordeel zou verkoopen. De eigenaar verzettede zich daartegen en wees er den Duitschen geweldenaar op, dat hij boomen in 't bosch kon rooien, zonder dus het park te schenden. De bullebak antwoordde, dat hij deed, wat hij wilde. De heer d'Udekem diende daarop een klacht in bij de kommandantur te Brugge. De officier werd verplaatst en toen hij heenging zei hij op dreigenden toon: «Tot weerziens».

Den 21en Mei 1915 hield een auto vóór het kasteel stil, een soldaat bracht den ridder het bevel, onmiddellijk mee te gaan naar de kommandantur van Tielt en Udekem d'Acoz stapte in de auto... en nooit keerde hij terug. Bij onderzoek bleek het, dat hij nimmer te Tielt was geweest. Spoorloos scheen hij verdwenen. Maar slechts geheimzinnig zei men, wat men meende, dat er een misdaad was gebeurd. Men zegt, dat de trouwe jachtopziener Camiel Dierix het bosch doorzocht... Nog grooter was de ontsteltenis, toen op 28 Augustus ook deze man spoorloos verdween. Eenige dagen later, den 2en September, vond men in een bosch langs den steenweg van

Beernem naar Wyngene onder de bladeren een lijk... Het was reeds geheel vergaan. Het Belgisch gerecht werd gewaarschuwd en stelde onmiddellijk een onderzoek in. Aan een ring en de initialen van ondergoed, ontdekten men, dat hier het overschot lag van Henri d'Udekem d'Acoz. De Duitschers verboden ons parket zich met 't geval te bemoeien en verzekerden zelf deze zaak te zullen ophelderen...

En meer wist men nog niet toen Goetgebuur daar dien avond niet ver van Male stond, onder den indruk van al 't geheimzinnige der streek rondom hem, waar zooveel kwaad werd gebrouwd.

De toren te Lissewege

Laten wij dit drama even verder na-gaan... Het zou inderdaad blijken, dat er een gruwelijke moord was gepleegd die zijn aanleiding vond in het overmilitarisme... het waanzinnig gevoel, dat een burger... en vooral een burger van het vijandelijk land, slechts een worm was, die een opperofficier van Wilhelm II onder zijn laars vertrappen mocht.

Den 1en Maart waren de Duitschers zoo cynisch dit plakkaat uit te hangen:

BEKENDMAKING

2000 Mark (twee duizend Mark) belooning

Den 2n September 1915 is het lijk van den kasteelheer Henri d'Udekem d'Acoz van het kasteel Laeke Bosschen, (Ruddenvoorde bij Beernem), die sedert den 21n Mei verdwenen was, in een bosch langs den steenweg van Beernem naar Wyngene verdolven gevonden, waar het schijnt is een misdadig gepleegd. Eenige dagen te voren, op Zaterdag, 28 Augustus 1915, is de jachttopziener Camille Dierix van daar verdwenen, er bestaat verdacht, dat Dierix met den moord op den kasteelheer in betrekking staat.

Er wordt dus eene belooning van 1000 Mark (duizend Mark) uitgelooft voor de aanhouding van den jachttopziener Dierix of voor bewijs voor ware aangiften aangaande de oorzaak van zijn verdwijnen of aangaande zijn verblijf.

Mededeelingen moeten aan het oerrecht der politie Etappen-kommandantur te Gent gestuurd worden.

Er wordt bovendien 1000 Mark (duizend Mark) voor den persoon uitgelooft, die mededeelingen doet, waardoor de moord op den kasteelheer d'Udekem d'Acoz kan opgehelderd worden.

Naar gelang van omstandigheden zal deze belooning door den Etappen-kommandant te Gent naar eigen oordeel worden verdeeld.

Persoonsbeschrijving van den gezochten jachttopziener: Ouderdom, 52 j.; groot, omtrent 1.75-1.80 m.; haar, donkerblond-grijzend; oogen, blauw; groote roodblonde, grijzende baard; gekleed in wambuis, klompen, donkere broek, pet.

Gent, den 1n April 1916.

De Gerechtsheer,
en Etappen-kommandant,
(get.) von Wick.
Luitenant-kolonel.

De Krijgs-echter
(get.) Dr. Haufft.

De Duitschers wilden nu verdenking werpen op een eenvoudig, eerlijk, trouw bediende, die, wie weet hoe, misschien ook uit den weg geruimd was, omdat hij wellicht de misdadig of het lijk ontdekt had.

De publieke opinie, daar in Vlaanderen, moest zwijgen. Duizend mark belooning! Maar wie zou openbaar, onder dat stelsel van terreur, Duitsche officieren aanklagen?

En toch moest de zaak wereldkundig gemaakt worden. We hadden over de grens een verslag van de gebeurtenis ontvangen en schreven in het dagblad van Amsterdam « De Telegraaf », dat we niet begeerig waren naar de uitgelooft belooning maar het ons een plicht achtten, de Duitschers de noodige aanwijzingen te geven « waardoor zeer waarschijnlijk de moord op ridder d'Udekem d'Acoz opgehelderd kon worden », aanwijzingen trouwens, welke de Duitschers wel moesten kennen, maar die nu openlijk geuit dienden te worden. En we vertelden de omstandigheden rond de verdwijning, al het vroeger gebeurde en het vertrek van den edelman in de geheimzinnige auto.

Natuurlijk wist de bezetter zulks: maar waarom onttrok hij de zaak aan het Belgisch gerecht? Waarom wierp hij laag een valsch vermoeden op een braaf dienaar?

Wat is er toen op 't Duitsch gerecht gebrouwd, wij weten het niet. Openbaar gemaakte zaken, van tijd tot tijd herinnerd, kon men echter niet blijven verdonkeremamen. In de buitenlandsche pers welkte het geval opspraak.

Eenigen tijd later vernamen we, dat twee opper-officieren, schuldig aan den moord, ter dood veroordeeld waren. Men had dus nu de plichtigen ontdekt. 1)

Ja, wel mocht Goetgebuur huiveren, als hij den klagenden wind door de boommen beluisterde. Weer zuchtte Vlaanderen onder een stelsel, dat misdaden uitlokte. Roovers, als Duitsche soldaten verkleed en veelal ook door Duitschers vergezeld, drongen eenzame hoeven binnen, en wie zou voor hen de deur durven gesloten houden? De pinhelm moest immers een sleutel zijn. Kwam men niet voortdurend nu hier, dan daar, voor huiszoekingen, rekwisities, ondervragingen? Drongen militairen niet tot in de slaapkamers, waar ze moeder of dochter lieten opstaan, om in de matrassen te woelen!

En onder zoo'n masker hadden ellendelingen vrij spel, om te stelen en soms ook te moorden! En dan verdwenen de boeven in den donkeren nacht!

't Waren soldaten, zeiden de burgers; 't waren vermoede burgers, beweerden de oversten.

Goetgebuur zag over de haag een gedaante naderen. Hij keek scherp toe.

— Holland? fluisterde hij.

— Albert, konk 't antwoord.

't Wachtwoord was gewisseld en vóór den Bruggeeling stond een man uit de grensstreek, die als gids de vluchtelingen zou geleiden.

— Allen op post? vroeg hij.

— Ja... Kom binnen...

— Een letje maar, want we gaan seffens op weg. 't Is nu gunstig weer.

— Zou 't gelukken?

— Alles is in orde. Mijn helper verwacht ons. Maar, ge weet het, 't blijft alleszins een gevaarlijk spel.

(1) Na den oorlog heeft het Belgisch gerecht de zaak opnieuw aangevat.

De man trad in huis. Het was een stoere kerel, ergens uit de bosschen bij Kleit, die 'misschien altijd meer bij nachte werkzaam was geweest, dan over dag, ook in vredes tijd als pensjager en blauwer.

De som werd uitbetaald: 100 frank per persoon, matig nog, want hooge bedragen heeft men aan gidsen geschonken, om over de trallies der groote gevangenis, die nu België heette, te geraken.

Goetgebuur drukte allen ontroerd de hand. Borgers snikte.

— O, als ik uw zoon mag ontmoeten, zal ik het hem zeggen, welk een braven vader hij heeft, sprak hij innig bewogen.

— Gij zult mijn jongen zien... mijn geliefden Emmanuël. Ik ben waarlijk jaloesch. Maar komaan, eens breken er betere tijden aan!

— God geve het... Maar voor mij? Och, Heere, hier ergens rust mijn vrouw, en 'k wete haar graf niet. Straks, als God 't ons verleen, komen we in Holland en zal mijn eerste gang zijn, naar het kerkhof van Middelburg, waar mijn kind ligt. Betere tijden!

— Toch moed houden... Ge hebt nog kinderen.

— We zijn weg, zei de gids, en hij gaf zijn laatste aanbevelingen.

En door de achterdeur ging hij ze vóór, Borgers, diens dochter en Pol Maes.

Goetgebuur zag hen aan de haag verdwijnen en bad: « God, beware hen! »

Hij veegde zijn tranen af en keerde dan in huis terug.

Het groepje trok nu door de duisternis weg: de gevaarlijke tocht begon.

Borgers ontveinsde het zich niet.

Gisteren nog had hij te Brugge een waarschuwing gelezen.

BEKENDMAKING

De arbeiders:
Alfons Lanno,
Alfons Mergaert
en Gustaaf Bonte,
allen uit Knokke, zijn wegens poging over de grenszone naar Holland te geraken, door het veldleger der Marin divisie op 6n dezer maand: Lanno tot vier jaar, Mergaert en Bonte, elk tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld geworden.

Blankenberge, den 7 November 1915.

Jacobsen,
Vice admiraal
Kommandant der Marin divisie.

Vier en drie jaar... in een Duitschen kerker. Zoo hen, Borgers, zulk een lot trof, o, dan werd die cel zijn graf! En hij

had meer vernomen: men was beducht voor spionage. Men had het hem verteld, hoe meisjes en vrouwen in de grenszone aangehouden en naar een wacht gesleept werden en daar voor een officier en een gendarm geheel ontkleed werden, onder voorwendsel naar brieven en papientjes te zoeken. O, zoo dit zijn dochter overkwam!

Ja, men waagde veel! Kogels konden onverhoeds afgeschoten worden en hen treffen.

In het Etappengebied had men ook pas deze bekendmaking gelezen:

Bij vonnis van 23 Oktober 1915, uitgesproken door den veldkrijgsraad der kommandantur in Gent zijn veroordeeld wegens bespieding:

Ter dood:

Graaf Jozef de Hemptinne.
1 opperwachmeester der gendarmerie.
1 makelaar.
Tot dwangarbeid (van 3 tot 15 jaren):
2 herbergiers.
De vrouw van een herbergier.
1 Chauffeur.
2 ambtenaren van den ijzerenweg.
1 officier-plaatsvervanger van het Belgisch leger.

Gent, 26 Oktober 1915
De Etappen-Kommandant.

En dan een vonnis uit Noord-Frankrijk, hier ook al ter waarschuwing uitgehangen, de doodstraf voor Dhalluin Eugene van Croix en Doucedame Achille van Kamerijk. En er stond onderaan: « Het doodsvonnis is theden voltrokken, 1 November 1915. »

Het plakkaat vermeldde ook, dat vrouw Vandamme-Laroche uit Maubeuge, 15 jaar gevangenisstraf had gekregen.

En men kende haar wel, hier in de grenszone, « madamke van Maubeuge » zooals men ze noemde. Ze verbleef te IJzendijke en ontving daar honderden brieven van Fransche soldaten; dan stapte ze ergens bij Philippinne over de grens, verkleed als een boerinneke, met een korfje aan den arm, waarin die schat zat, al deze brieven voor de gezinnen in 't afgesloten Noord-Frankrijk. We hebben haar aan 't werk gezien, bij het sorteeren van al die papieren, het nazicht om gevaarlijke passage's er uit te lichten. En na eenige weken, was ze daar terug « madamke van Maubeuge », met plannen van stations en kampen en soms had ze als gids gediend voor een op Duitsch-bezet gebied gedaalden vlieger, die nog had weten te ontsnappen of

voor een verdoken soldaat, welke naar 't front wilde weer keeren.

Maar nu zat ze te Gardelieben in de gevangenis, en haar man, in een aan den Rijn, tot dertien jaar veroordeeld.

Dan nog had men het doodsvonnis en de terechtstelling vernomen van Pieter-Jozef Claes, te Hasselt; die berichten lieten de Duitschers wel door tot in het afgezonderd etappengebied.

En ook de executie van Philippe Baucq, bouwkundige te Brussel, en van miss Cavell, de heldhaftige ziekenverpleegster... Dat vreeselijk nieuws hing daar te lezen op de muren van Brugge en Ostende.

Men was nauwelijks bekomen van de ontroering der eene bekendmaking of daar hing een nieuw bloedplakkaat: «Ter dood» Julius Legay, kantonner te Cuesmes; Joseph Delsaut, schoenwarenfabrikant te Cuesmes, en Karel Simonet, daglooner te Bergen. En steeds die gruwelijke bijvoeging: de doodstraffen zijn door den kogel voltrokken».

En toch maar wagen uit de gevangenis te ontsnappen! Zwijgend ging het groepje voort, meestal langs modderige binnenpaden, soms even op een steenweg... Zwijgend lagen daar de hoeven, zonder lichtje, want och, olie of carbied en kaarsen waren schaarsch en duur, en in den slaap vergat men immers al het droevige van dezen tijd... In de verte hilde een hond... Overigens hoorde men alleen den klagenden wind...

De gids bleef staan. Was er' onraad? Maar neen, hij boog zich naar zijn klanten en zei op gedempten toon: «We komen nu aan de vaarten... We moeten overzetten... Opgepast, voorzichtig en niet spreken... Op een rij achter mij.»

Men zag de gedaante van boomen, de naakte takken zwiepten tegen elkaar... De leidsman daalde den oever af... «Wacht even en stuipt u», gebod hij.

Uit het riet trok hij een bak... en sleurde dien in het kanaal.

— Kom nu! fluisterde hij... Eer staat wat water in... verschiet er niet van en let niet op natte voeten...

't Was een plomp vaartuig, maar de afstand was kort. De gids stak een pers tegen den oever... en dan in den grond... en veilig bereikte men de overzijde. Maar dan was er een tweede vaant, die van Leopold.

— Help mij, vroeg de wegwijzer, we moeten den bak naar ginder sleepen... En stil!

Hij loerde nog eens naar alle zijden; onverwachts immers kon er een gedaante oprijzen en dan was het vluchten, zooals 't ging, ieder voor zich zelf...

Doch behouden kwam men ook over het tweede kanaal. De gids verdook zijn bak weer onder riet en sprak welgemeed: «Dat is een moeilijkheid... Maar voorzichtig... we zijn nu heelegansch op verboden gebied.»

Traag ging hij weer vooraan, steeds spiedend links en rechts en luisterend, of hij geen verdacht geluid hoorde. 't Was sluipen, wat ze nu allen deden, soms voetje voor voetje, dwars over het modderig land of langs den zoom van een akker. Grachten versperden den doorgang en dan zocht men een dammetje bij een hek of sprong er over of nog eenvoudiger, waadde er door...

De tocht scheen eindeloos. En dan die harteklop. Overal immers schuilde het gevaar.

Eindelijk fluisterde de gids: «We zijn hier nabij de grens, maar we moeten nu wachten, tot mijn helper komt. We kruipen daar in die struiken. En zoo weinig mogelijk verroeren, want er zullen pinhelmen passeeren».

Borgers noch Maes hadden eenige voorstelling van de plaats waar zij zich bevonden. Ze waren tusschen Lapschure en Middelburg, zei hun wegwijzer.

— Dat de pastor van Lapschure een heilige ware, 'k zou hem aanroepen om een beetje van zijn slimheid te krijgen, schertste de Oostendenaar.

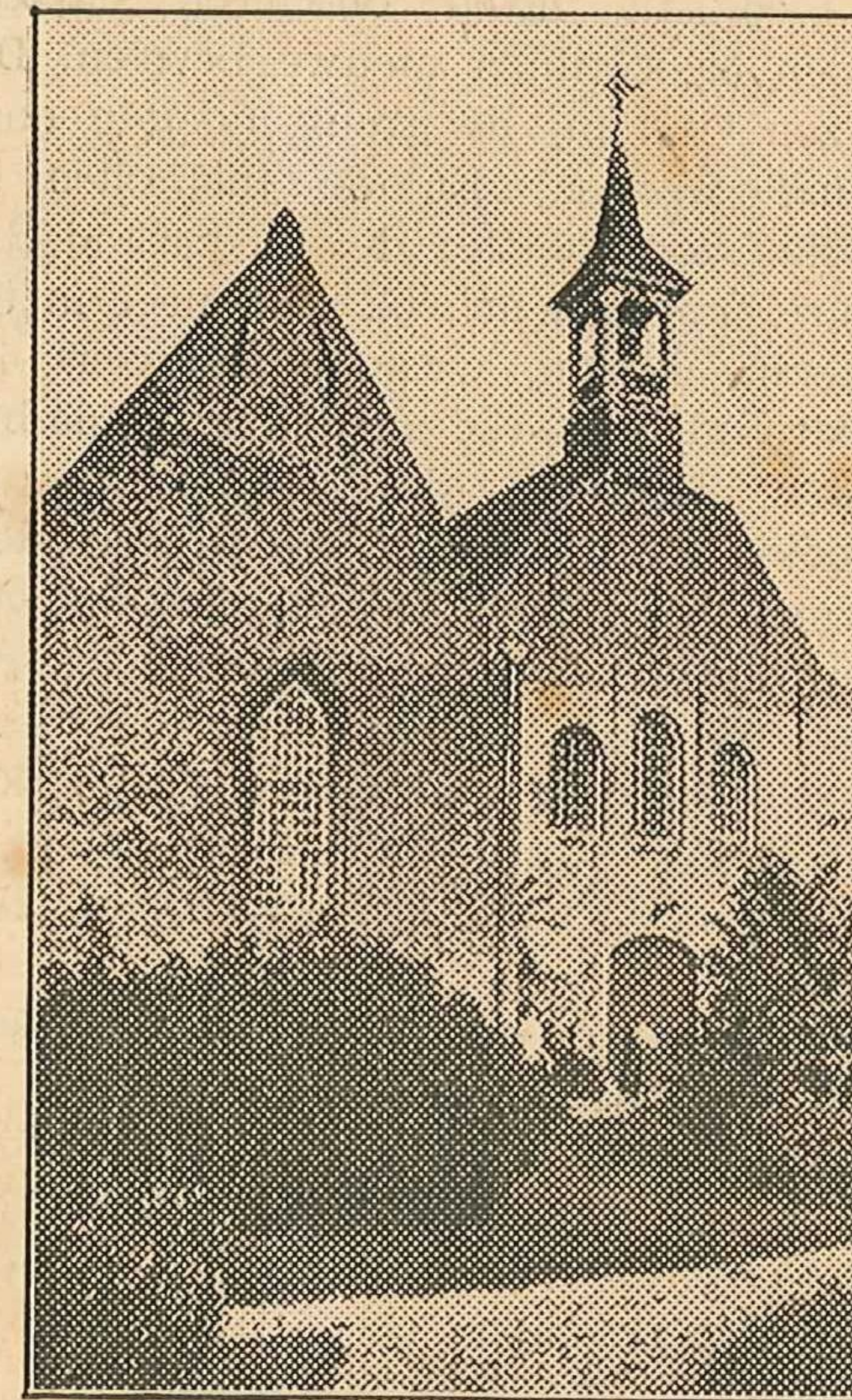
De anderen begrepen op wien hij doelde. In de folklore van Vlaanderen leeft hij immers nog voort, de herder van Lapschure, Fransiscus Heldenwijs, die nu in het kerkje van dit Noord-Vlaamsch dorp rust, zooals blijkt uit zijn grafscript op de zerk te midden van den vloer:

SEPULTURE

Van den zeer eerwaarden Heer
Franciscus Heldenwijs
Fs Jacob in syn leven pastor
Der prochie van Lapschure die
naer den tyt van 41 jaeren
syne schaepen met alle
Herderlycke sorghe bestiert
te hebben dit sterfvelyck
Leven heeft afgheleyt in den
Ouderdom van 70 jaeren en 8
Maenden op den 13en October 1755.

Twee zijner broeders liggen bij hem...

Heldenwijs was een merkwaardig man, die onder de ruwe kerels van zijn parochie zelf voor politie speelde; als er kralkeel was in de taveerne, ging hij er heen, en wanneer men maar een tip zag van zijn kleed, stoven de grofste ruziemakers als hazen weg. Met de ordelijke burgers legde hij gaarne een kaartje of mat hij zich in 't kegelspel. Zag men ook dien gemeenzamen omgang niet van pastor Van Hee, schrijver van menige kunstvolle en boeiende bladzijde en pastor te Langemark bij 't Vrijbosch. Maar evenals nu waren er ook in Heldenwijs' tijd van die aristokraten en zedepreekers, welke zich een geestelijke niet anders konden voorstellen dan als

Hervormde kerk te Kadzand in Zeeuwsch-Vlaanderen

een trots, ongenaakbaar man, die hoog voor 't kasteel, maar voor den kasteelheer vooral, heft volk onder de plak hield. En Heldenwijs werd bij den bisschop aangeklaagd. 't Is waar, hij had wel eens een zonderling avontuur. Zoo zat hij op zekeren Zondagachternoon in de taveerne te kaarten, toen eensklaps de klok klepte voor den avonddienst. De brave man had het heelemaal vergeten, dat men hem nog in de kerk verwachtte, en in zijn schrik stak hij de kaarten in de mouw van zijn kleed. Toen hij op den

preekstoel stond en in het vuur zijner rede gebaren maakte, vielen die kaarten uit zijn mouw en dwarmelden ze op den grond. Algemeene verbazing bij de parochianen... Maar Heldenwijs verpinkte niet en vervolgde: «Ja, menschen, ik zeg u dat ge dikwijls aan uw plichten verzaakt, en zoo doet ge ook jegens uw kinderen en ik zal het u bewijzen. Vraag ik hun in de leeringe naar de zaken der catechismus, ze bekijken mij als heidenen en staan daar met de lippen opeengeklemd. Maar, nu zult ge wat zien. Pierke, kom eens hier en zoek daar onder die kaarten schoppen-boer en gij, Pol, koekem-aas, en zoo riep Heldenwijs zes, zeven knapen, en ieder grabbelde zonder aarzelen naar de kaart, die hij noemde.

Dan zweeg de pastor even en hernam daarna: «Ziet, menschen, ik heb het u eens willen bewijzen, wat uw kinderen wel kennen. En moet ge nu niet beschaamd zijn? Zorg toch dat het betert, opdat mijn droom geen werkelijkheid worde. Welk een droom, zult ge misschien vragen? Ha, ik droomde dat ik in 't Laatste Oordeel voor den oppersten troon stond, en ons Heere vroeg mij: «Pastor van Lapschure, waar zijn uw schapen?» En ik zweeg. Maar 't klonk voor de tweede maal: «Pastor van Lapschure, waar zijn uw schapen?» En nog hield ik mijn mond gesloten. Doch als Ons Heere voor den derden keer vroeg, en nu met stuursche stemme: «Pastor van Lapschure, waar zijn uw schapen?» dorst ik niet meer te zwijgen, en bedroefd tot in het diepste mijner ziel antwoordde ik: «Heere, ik hebbe geen schapen, 't zijn al zwijms!»

Ziet, parochianen, zorg toch dat die booze droom geen waarheid worde, bert u en laat ons dorp toch bekend zijn, niet om zijn zweeders, drinkebroers en vechtersbazen gelijk nu, maar om zijn christelijke deugden!

En zoo verhaalt men nog veel meer van Heldenwijs, vooral ook van zijn liefdadigheid. Alles gaf hij weg, en toen hij eens zijn broek moest lappen, gebruikte hij daarvoor een hespenvel, met het gevolg, dat bij een bezoek aan Sluis een gansche zwerm honden hem snuffelend achterna liepen. En voor den bisschop bewees hij, hoe zijn manier van optreden de eenige was, die te Lapschure

gunstige gevolgen kon hebben 1).

Een man met een hart als 't zijne, zou nu in dezen donkeren oorlogstijd veel diensten bewezen hebben. Of wat men al kwaads van het voorgeslacht vertelt, toen waarheid was, weten wij niet, maar thans is de bevolking van Lapschure niet beter of slechter dan die van omliggende gemeenten, en 't dorp ligt daar als een der vreedzaamste van Vlaanderen. Men wijst er u het graf van Heldenwijs en de torenkamer, waar de zonderling lang woonde, toen men zijn bouwvallige pastorie herstelde. Rond de kleine kom liggen de polderhoeven, waar men thans veel last had van het soldatenvolk, dat zoo dicht bij de grens nooit eens zijn hielen liet zien. Maar de Heldenwijsgeest leeft er voort met dien van Uilenspiegel, welke immers uit de buurtgemeente Damme afkomstig is, en men heeft er den Duitsch dus menigen trek gespeeld.

Rechts van de vluchtelingen, doch onzichtbaar nu voor hen, stak Middelburg zijn schoon torentje op. 't Ligt er tegen de grens geduid en vóór de Fransche revolutie was er een verordening, die bepaalde, dat twee der schepenen protestanten moesten zijn tot vertegenwoordiging der gemeentenaren op Nederlandsch gebied. Nu is Middelburg uitsluitend een Belgische gemeente, provincie Oost-Vlaanderen. Maar 't onderging weer moeilijkheden door zijn eigenaardige ligging: zoo eischte zoo wel de kommandantur van Heist als die van Brugge levering van vee, en daar de burgemeester eerst aan Brugge geleverd had, waren die te Heist kwaad en namen ze den man gevangen. Ze lieten hem wel weer los, maar 't bleef plagen en treiteren. En dan nog, Middelburg was streng afgesloten. Hoeveel gezinnen hadden naaste familieleden juist over de grens, dus op Nederlandsch gebied. Deze konden in het dorp kijken, en mochten in 't eerst wel eens aan het hek, een poort van België nu, een praatje voeren. Ja, men zag er eigenaardige tooneeltjes; onder 't oog van Duitschers, teekenden uitgewekenen op de balie een notarieele akte, zonder welke men ergens op een

(1) Wij hebben dit alles beschreven in het werk «Het merkwaardig leven van Franciscus Heldenwijs, pastor van Lapschure», waarvan weldra een nieuwe uitgave verschijnen zal.

Vlaamsch dorp een erfenis niet regelen kon; een moeder bracht er verschooning voor een gevluchten zoon, die achter den hoogen, met boomen beplantendijk, gauw de oude plunje met de nieuwe verwisselde, en de «wasch» aan moeder medegaf, «tot 't naaste weke». De dochter op Hollandschen grond baakte een broodje voor moeder in België, men stak een kan petroleum over. Middellburgsche boeren hadden zelfs hun graan en hooi eenige meters over de schreef, maar dan toch op het «vrijland» opgetast en er ook vee in noodstallen gebracht, doch de Duitschers dwongen hen alles terug te halen.

Lang bleef al die gemoeidelijkheid trouwens niet duren. Een auto uit Brugge reed aan, hooge officieren stapten uit en er kwamen nieuwe bevelen. De huizen vlak bij de grens moesten ontvuld worden. En de menschen te Heille, zoo heette de Nederlandsche buurt, mochten nu ook niet meer in de parochie kijken, waar ze trouwens in vreedstijd ter kerke gingen, want de bezetter sloot de straten met hooge, strooien schuttingen af. En in maanden vernam men niets van de familie van den overkant. Soms wel was er een soldaat, die een briefje overreikte, een boodschap deed, doch dan weer lekte er iets uit, stuurde men inwoners naar de gevangenis en militairen naar het front.

Middelburg lag daar uitgestorven. Och, in vreedstijd was het al zoo stil en slechts weinigen wisten, dat het dorp het overblijfsel was eener stede, waar bovendien zich nog Waalsch bloed met 't Vlaamsche had vermengd, al was 't laatste 't krachtigst gebleken en zag men van Waalschen oorsprong geen spoor meer. Omstreeks 1400 toch, toen er in het bloeiende Brugge, poorters woonde, vermogend als vorsten, kocht zekere Bladelijn hier 't Hof te Middelburg, een hoeve aldus genaamd, omdat zij eigendom was van de abdij te Middelburg, Zeelands hoofdstad. En Bladelijn bouwde er huizen rond, werd heer van het gebied, kocht van den graaf voorrechten, richtte muren en poorten op, een grootsche, schoone kerk en verhief aldus Middelburg tot stad. Hij wilde ze meer bevolken en 't gebeurde juist in die dagen, dat Filipp van Bourgondië,

dien men dan nog den Goede noemde, wat wel een uitvinding geweest zal zijn van hoflaken en Leliaerts, het arme Dinant tuchtigde, gelijk het toen de gewoonte was en in 1914 nog eens herhaald werd 1).

Veel Dinanteeren waren door die vernieling van hun stede dakloos geworden ('t was in 1914 ook alzo) en Bladelijn bood hun, met toelemming van den hertog, gastvrijheid te Middelburg aan. Gaarne genoeg kwamen ze, en daar zij vermaarde koperbewerkeren waren, voerden ze hier die nijverheid in, waardoor

Een door de Duitschers opgeëischte en zijn uitrusting

de bewoners van het stedake den bijnaam van Ketelboeters kregen. De Wallen versmolten in de Vlaamsche bevolking en het spoor hunner afkomst ging verloren 2).

Nu, in den loop der tijden, takelde Middelburg heelegansch af: de nijver-

(1) Men weet, dat de Duitschers in Augustus 1914, woedend over den tegenstand aan de Maas, door Franschen geboden, Dinant te vuur verwoestten en meer dan zes honderd burgers vermoordden, waarbij ook vrouwen en kinderen, onder de valsche beschuldiging dat de bevolking bij den strijd had geholpen.

(2) Nog heet een straat van dit dorp de Dinantsstraat.

heid verdween, de haven naar het Zwin, het zoogenaamde Lapschuursche gat verzandde, en men ziet er slechts een overblijfsel meer van in een kreek.

Men sloopte muren en poorten en kasteel, en nu is Middelburg een klein platelandsdorp, maar de Duitschers achtten het een gewichtig punt als grensplaats en hielden er steeds een vrij sterke wacht.

De patrouilleerende soldaten te verschalken was nu de taak van den gids, die ons troepje geleidde, dat in spanning achter de heesters wachtte.

— Pst, waarschuwde de man enkele malen, en men hoorde dofse voetstappen in modder, die een zuigend, piepend geluid maakte, of ook wel stemmen.

Soldaten gingen voorbij. Men hield den adem in dan, en voelde 't harte geweldiger bonzen.

Eindelijk kroop een gedaante nader: 't was de helper.

— Nog een kwartier, fluisterde hij, dan verwisselt men de posten en hebben we de meeste kans.

Wat viel die tijd ellendig lang! Eindelijk gaf de tweede gids het sein. Hij liep vooruit, gebukt, om zich zoo klein mogelijk te maken, en allen volgden in dezelfde houding. En dan bereikte men de tralies der gevangenis, de helsche verspenning, langs welker draden de dood ronkte. Allen kropen in een gracht. De twee mannen gingen naar de afsluiting; spoedig keerden ze terug.

— Doen wat we zeggen, of ge zijt er aan, vermaande er een. 't Is op te letten. Wie eerst? De jufvrouw!

— Ja, mijn dochter, stemde Borgers toe.

De twee mannen grepen haar vast en bonden een koord om haar rokken.

— Hier is geen gevaar, kruip onder dezen draad.

Helena deed het. De tweede gids hield haar dan tegen.

— Zijn uw rokken zoo dicht mogelijk ineem geprest?

— Ja...

— Nu door dat raam... maar uw handen tegen uw lijf houden, ook nog, als ge er door zijt... Een gebaar links of rechts... en 't is de dood. Het raam zelf is door kaotjoeck geïsoleerd.

Het meisje volgde de aanwijzingen getrouw en de gids hielp haar dan onder de derde rij draden...

— Ge zijt er, zei hij...

Daarna volgden Borgers en Maes...

— Ge zijt op Holland... ge zult wel soldaten of burgers tegen komen... vraag dan den weg naar Aardenburg. Ge moet niet benauwd meer zijn. Goede reis.

Ontroerd drukte Maes aan Borgers de hand.

— We zijn er uit, zei hij, verlost van die leelijkaards.

Ook Borgers was dankbaar, maar hij kon niet luidruchtig zijn vreugde betoonen.

In het arme, afgesloten land liet hij 't graf van zijn vrouw achter... en ook de tante, die niet mee durfde. Daar toch lag zijn huis vermeld, zijn vroeger geluk gebroken... En hier in Nederland rustte zijn zoon... O, wat schrijnde de oude wonde weer!

— Halt! klonk het. Holland! Een soldaat rees voor hen op.

— Als 't Holland is, zijn we niet benauwd van u, sprak Maes.

— Weggelopen van de Moffen? vroeg de schildwacht.

— Ja... Met ons drieën...

— Nou, van harte gefeliciteerd hoor! Als je honger heb, ga naar de barak. dat lichtje ginder, en mijn vrienden zullen je warm eten geven, maar wil je liever geen gezank van verhoor, en al dat gesnor, trek dan recht naar Aardenburg. Niet, dat je last zoudt hebben, hoor en je kan den luitenant wijs maken wat je wil, maar niets zeggen is misschien nog 't beste hè! Als je te Aardenburg komt... ga je maar bij dominee Pattist. Die zorgt voor vluchtelingen.

— Maar hoe laat is het al? Zullen we daar nog iemand op vinden?

— Och, zoo ver heb ik niet gedacht... Als je hier in die negerij op post staat, vergeet je den tijd. 't Mot rond middernacht zijn. Ga dan liever naar de barak, je zit er warm... en morgen ochtend trek je ook waar je wil.

De dompelaars stapten dus naar de plaats, waar het schijnsel als een bevoedigende ster glansde... Ze klopten op de deur der barak.

— Komt er maar in! klonk het.

Binnen heerschte een geweldige warm-

te en hing een dichte rookwolk van tabak. In dat waas onderscheidde men eenige soldaten, die aan een tafeltje zaten te kaarten en anderen, welke op stroozakken sliepen.

't Was hier de wachtpost van Heile, even over de tol, aan het kruispunt van een weg naar Sluis, een naar Aardenburg, en een pad naar Eede.

— Vluchtelingen? vroeg een sergeant.

— Ja, mijnheer, antwoordde Maes. De schildwacht zei, dat we naar hier moesten komen.

— Best, hoor! 't Is wel geen fijn hotel, maar je zit binnen en warm en er is nog wel wat te bikkelen ook. Ga zitten... Kijk, voor de jufvrouw zal ik den leunstoel van den luitenant halen... die vindt dat wel best...

Wat klonken die hartelijke soldatenwoorden heerlijk, na al het gekrijsch van Duitsche bezetters!

Borgers en Helena hadden geen honger, maar de Oostendenaar liet zich het brood en de thee goed smaken. Dan rookte hij nog een pijpje en besloot nu een wiltje te vangen, waartoe hij zich op den vloer uitsprekte. Helena viel in den stoel in slaap.

Borgers sloot wel de oogen, maar bleef in droevige gedachten verzonken... 's Morgens, toen het drietal een ontbijt gebruikte, kwam de luitenant. Beleefd vroeg hij, of de vluchtelingen papieren hadden. Ook de Nederlanders moesten waakzaam zijn. Allerlei verdachte kerels slopen over de grens, in dienst van Duitschland, om hier alles af te loeren of smokkelzaken op touw te zetten; en ook wel Duitschers zelf, die onder de Belgen listig inlichtingen zochten te winnen, die weer tot een drama, ergens op de binnenplaats eener kazerne moesten leiden.

Borgers en Maes toonden hun identiteitsbewijzen. Deze waren in orde.

— Waar gaat ge nu heen? vroeg de luitenant.

— Naar Frankrijk, antwoordde Borgers.

— Dus eerst naar Vlissingen! Voor Belgen, die in Nederland willen blijven, zijn er vluchttoorden... Maar, ik behoef u dus daarover niet in te lichten. Hebt gij middelen voor de reis naar Vlissingen?

Onze vrienden antwoordden toestemmend.

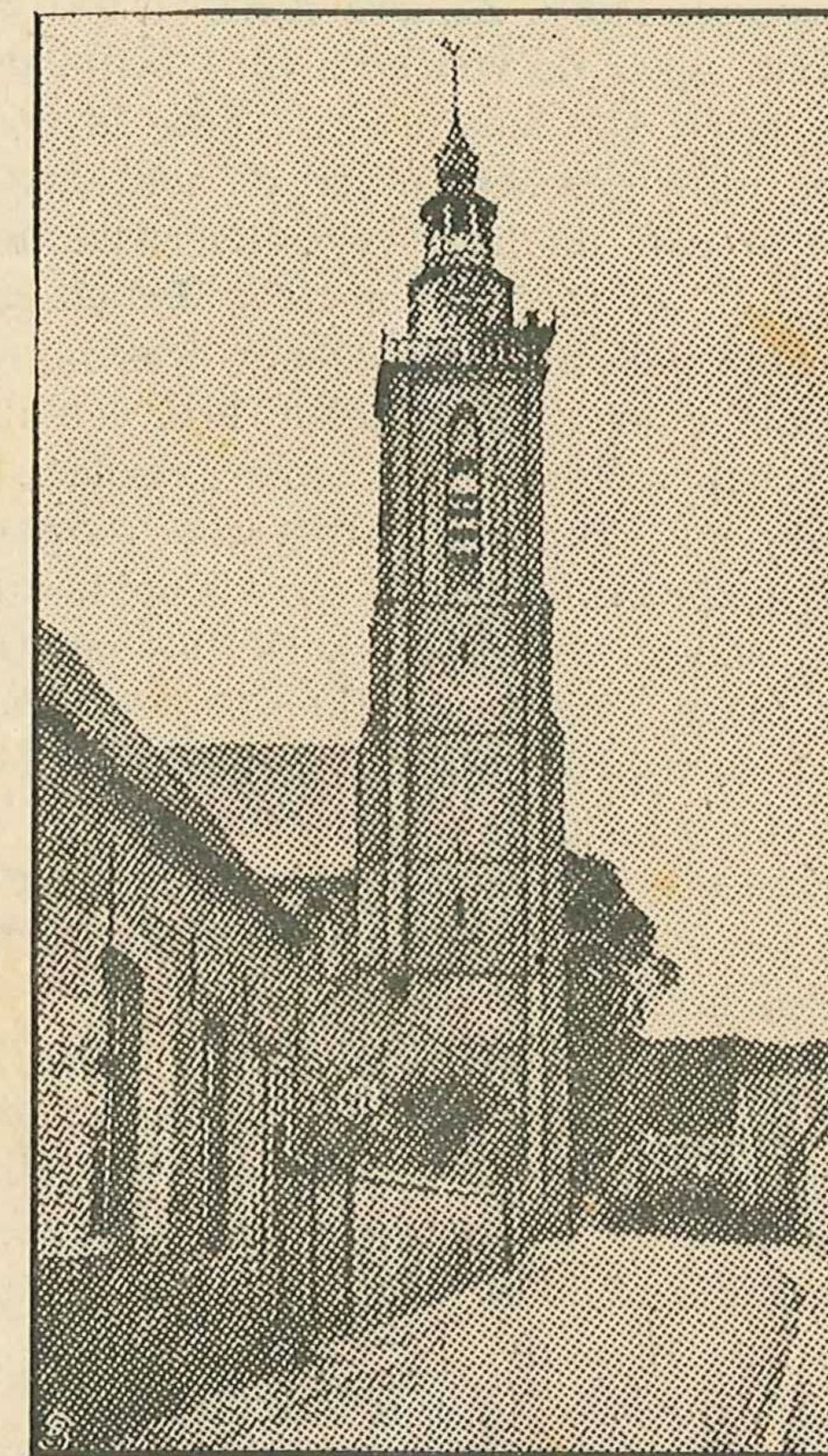
— Anders zal de heer Pattist, regeeringskommissaris te Aardenburg, die met de zorg over de vluchtelingen belast is, u helpen.

Dit bleek dus niet noodig.

— Om 11 uur is er te Aardenburg een tram voor Breskens, die aansluiting geeft op de boot voor Vlissingen... Gij komt dus uit Brugge?

— Ik uit Oostende, zei Maes.

De officier vroeg naar den toestand in die plaatsen.

De toren van Aardenburg

Na allen vriendelijk bedankt te hebben voor het hartelijk onthaal, gingen de doolaards weer verder op hun bannelingsreis. Nog even wierpen ze een weemoedigen blik op Middelburg, het laatste dorpje van hun arm, afgesloten land, hier aan de tralie's van de gevangenis... Kraaien vlogen krijschend om den ouden toren, en zaten dan even te rusten in de hooge, naakte boomen van den dijk. Het riet aan de kreek ruischte klagend...

Afl 47 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Afl. 47 " Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centiemen

VERBODEN NADruk

WEKELIJSCH E AFLEVERING

12 December 1920.

Vlaanderen lag daar zoo droevig onder zijn grauwen hemel.

Langs een tramlijn, met roestige sporen, daar de dienst Brugge-Middelburg-Aardenburg op Hollandsch gebied reeds zoo lang stil lag, trokken Borgers, Helena en Maes heen. Ze zagen voor hen den hoogen toren van het oude stedeke, want Aardenburg bloeide reeds voor Brugge en heette in de middeleeuwen Rodenburg, van het woord rode of rede, om de uitmuntende ligplaats voor schepen.

Een rede... en nu ziet men er geen ander water, tenzij een schilderachtige kreek. Maar nog wijst men u toch een polder, die Aardenburgsche haven heet en de weg, die bij de Kaai-poort Aardenburg verlaat, loopt er door tot aan het gehucht Draaiburg, bij vele vluchtelingen wel bekend als het tramstation, waar 't geduld zoo zwaar op de proef werd gesteld, maar welks naam ook aan de voormalige scheepvaart herinnert. De haven, deels gevoed door de rivier de Eede, liep uit in het Zwin, en stond zoo met de zee in verbinding. In 1813 is zij na allerlei avonturen voor goed bedijkt door den Franschen generaal Van Damme, met toestemming van Napoleon, want de grootte keizer hechtte veel belang aan dit gewest; hij ook liet den steenweg leggen van Maldegem (baan Brugge-Gent) over Aardenburg en Oostburg naar Breskens aan de Westerschelde, zooals hij tevens het kanaal Brugge-Sluis deed graven met het plan het door te trekken tot den stroom.

De haven van Aardenburg doet ons denken aan den tijd, toen een heerbaan ook Aardenburg met Oudenburg verbond, en, waar deze over de rivier de Reie trok, ontstond om een burg Brugge, dat weldra de machtigste der gemeenten worden zou.

Die haven, die 600 schepen kon bevatten, herinnert aan de eeuw, toen Aardenburg 74 straten, 5 markten, 2 andere ruime pleinen, 12 voorname gebouwen en 4 poorten telde; van de laatste is er nog een, de Water- of Kaai-poort, met torentje, uur- en slagwerk, fraai gewelfd, maar dikwijls verwenscht

door de boeren, welke hun voeren niet te hoog mogen optassen, als ze langs de Westzijde het stedeke moeten binnen rijden.

In dien grooten bloeitijd toen de schepen op de Oostzeekust voeren, zoo wel als naar Spanje, was Aardenburg een Vlaamsche gemeente, zeer begunstigd door onze gravinnen. Van al de belegeringen zullen wij niet gewagen, tenzij van een, waarover men hier nog gaarne spreekt, wellicht ook, omdat men op het stadhuis nog den degen van den aanvoerder bewaart. Den 26en Juni 1672 kwamen de Franschen met 8000 tot 9000 man om de vervallen vesting te veroveren. Op de wallen stonden slechts vier bruikbare stukken en de grachten hielden op sommige plaatsen nauwelijks twee voet water; de bezetting had bevel gekregen naar Sluis te trekken, zoodat men binnen de muren op nog geen veertig soldaten rekenen kon, doch deze bezaten een moedig aanvoerder, Elias Beekman van Dixmuiden, waar hij later ook nog in een twistpartij om 't leven kwam. Verder kon men 175 weerbare burgers op de been brengen.

Onder het geschreeuw « Sla dood, sla dood! » vielen de Franschen de landpoort aan, maar na een storm van anderhalf uur werden ze teruggeslagen. Ook de vrouwen betoonden moed: Margaretha Sandra, echtgenote van den burgemeester Pieter Rooman. 1) zat met een hoop jongens op haar stoep kogels te maken en liet ze in hoeden naar de wallen brengen, alsook kaas en brood, vleesch en bier. Vrouwen, meisjes en kinderen droegen het kruis aan. Hulptroepen kwamen 's nachts uit Sluis binnen.

De vijand deed nieuwe aanvallen, maar weer te vergeefs, en den 25en reeds trok hij af, met achterlating van 620 krijgsgevangenen, waaronder 9 officieren. 't Was een episode in den strijd tusschen Lodewijk XIV en den stadhouder, later koning van Engeland, Willem III, en de kloekmoedige verdediging wekte in Nederland dan ook groote gestedrift, zoodat de Algemeene Staten den naam van Aardenburg herschiepen in Kronenburg, wat echter nooit in voege kwam.

Het tegenwoordig Aardenburg is slechts een schaduw meer van het vroe-

gene, feitelijk met één straat, die aan de Kaaipoort begint, dan na zekere lengte zich ombuigt naar het Zuiden, zich even verwijdt tot een bevallig marktplein, om na een korten afstand over te gaan in den steenweg naar de grens. En wat op die straat hier en daar uitloopt, kan men bezwaarlijk nog straten noemen, zooals ze telkens afgebroken worden door tuinen en boerderijtjes. Maar van zijn nobele afkomst behoudt het stedeke toch nog zijn prachtige kerk, vroeger aan Sint-Bavo gewijd, nu gedeeltelijk door de Hervormden gebruikt en voor 't overige ledig. Zij zou reeds in 940 gesticht, maar de voorkerk in 't begin der 15e eeuw vernieuwd zijn; deze is door een muur gescheiden van de achterkerk, die in 1667 uit haar vervallen staat hersteld is en thans voor de godsdienstoefeningen dient. De voorkerk was bij de groote vlucht van Oktober 1914 een uitstekend verblijf voor onze doolaards, waarvoor dominee Pattiist zoo voortreffelijk zorgde. In de 17e eeuw sloopte men een andere vermaarde kerk, die aan Onze Lieve Vrouw gewijd was, en waar een vermaard beeld in groote eere stond; na den zeeslag van Sluis (1340) kwam de Engelsche koning hier Maria bedanken, en misschien vergezeld Jacob van Artevelde hem wel.

Ook de Bruggelingen togen telken jare in beevaart naar Aardenburg en toen dit stedeke tot de nieuwe leer overging, stelde men in den gevel van 't Brugsch stadhuis zelf een beeld van O. L. Vrouw van Aardenburg.

De nieuwe kerk der katholieken, in 1804 gebouwd, werd ook aan de moeder van Christus gewijd, want we lezen, dat in 1604 van het vroeger bedehuis alleen nog twee torens, wat muurbrokken en pillaren recht stonden, die welhaast gesloopt moesten worden.

Om de waarheid te zeggen, was Zeeuwsch-Vlaanderen in de 17e eeuw, tijdens en nog na de godsdienstoorlogen, een ongelukkig gewest, zooals trouwens ook onze eigene provinciën geheel vervallen waren.

Zeeuwsch-Vlaanderen, hoofdzakelijk in 1604 aan de Noordelijke Nederlanden overgegaan, lag daar, om een woord van onzen tijd te gebruiken, als een « niemands land » tusschen de Nederlandsche Staten en het door Spanje bezet België

en dus tusschen twee oorlogvoerende partijen.

De heer J. N. Pattiist schrijft in zijn werkje « Zeeuwsch-Vlaanderen Nederlandsch ».

« Van de Hervorming en den opstand tegen Spanje is Vlaanderen in den beginne het brandpunt en het tegenwoordige Zeeuwsch-Vlaanderen krijgt daarvan mede zijn aanzienlijk deel. Hier en daar o.a. te Hulst woedt de beeldenstorm, de Watergeuzen laten deze streken niet ongemoeid. Herhaaldelijk steken geuzenbenden uit Zeeland over, die de Roomsche-Katholieke godsdienstoefeningen verstoren, de bevolking verontrusten, het land afstroopen. Ze plunderen o.a. de Maria- en St. Bavokerk te Aardenburg. Nu eens zijn in de steden de Hervormingsgezinden meester en jagen zij al wat Roomsche-Katholiek is er uit, dan weer veroveren de aanhangers van het oude geloof de stad en worden de Protestanten verbannen en vervolgd. Voeg daar nog bij de groote vloed, die omstreeks 1580 tot 1583 het land teisterden, dan hebt ge eenig inzicht in den toestand van Zeeuwsch-Vlaanderen van de jaren 1600. In zijn « De Verovering van het land Kadzand » geeft Dr J. De Hullu daarvan een schildering voor West-Zeeuwsch-Vlaanderen. « Een archipel van eilanden, slikken en zandplaten, doodsch en eenzaam als een woestijn. Troosteloos verlatenheid dan die destijds in de landen van Groede, Breskens en Schoondijkse heerschte is niet denkbaar. Bij lagen waterstand op de hooger gelegen gedeelten drooglopend; waren zij bare zee gelijk en staken alleen bij hooge vloed en springtijden de Groedsche toren en de bouwvallen uit. Alleen het eiland van Kadzand en dat van Oostburg hadden het hoofd boven gehouden. » « Het stedeke Oostburg zelf was zoo goed als ontvolkt; toen men zich daar na de verovering door Maurits weer begon neer te zetten — verhaalden de ouden van dagen later aan Hunnius, die er in 1676 predikant werd — kwamen de wolven alle nachten drinken uit een put bij de markt. » « Voor het gedeelte tusschen Sluis, Lapschure, Aardenburg en Sint Kruis geeft Pompeo Giustiniano een beschrijving, die van dezelfde toestanden spreekt. »

Na 1604, toen Zeeuwsch-Vlaanderen

Nederlandsch was, begonnen de bedijkingen weer. Het gewest stond als generaliteitsland onder de staten, en moest nog al den naijver van 't naburige Walcheren ondervinden. Bovendien speelden de militairen er baas en men weet, wat zulks beteekent.

Van Dale, de samensteller van het bekende woordenboek, die te Sluis hoofdonderwijzer en archivaris was, vertelt daarvan in zijn boekjes. Sluis stond onder een kommandeur van over de Schelde en deze had er dikwijls genoeg in de plaatselijke overheden op alle wijze last aan te doen en de burgers niet minder. 't Waren hier immers maar de generaliteitslanden.

Zoo laat Van Dale in een verhaal uit 1695 1) een der inwoners van Sluis uitroepen:

« Ja, helaas! Ze kennen hier den kommandeur Oekersen, Hij steunt op zijne macht en speelt, als de Gouverneur weg is, met zijne soldaten op ergerlijke wijze den baas. Heeft hij me niet voor een veertien dagen den straatmaker weggeschopt en mishandeld, die op last van den Burgemeester eens goot in de Kommandeurstraat stopte? — Heeft hij den Zierikzeeschen schipper, die hem eens lading hooi bracht, niet bepaald verboden haven- en bakengeld te betalen, en heeft hij den havenmeester, die zich daarover bij hem beklagde, onder anderen niet spottend toegevoegd: « Wie zal den Paus in den ban doen? » — 't Is God geklaagd, dat zoo'n vent nog jaarlijks zooveel geld van de stad in zijn zak steekt, voor zijne goede diensten, notabene! en daarenboven de pachtpenningen van de stadswelden opstrijkt. De visschers dwingt hij om hem voor niet bot en plaat te leveren, om er de vesten van te voorzien; aan die poort laat hij ze arresteeren en naar zijne woning voeren, om de beste visch uit hun korf te lezen; en de soldaten, die dagelijks zulke schoone voorbeelden van zoo'n overmoedigen en oppermachtigen paus voor oogen hebben, werpen 's nachts handgranaten in de woning van vreedzame burgers, schieten in puren moedwil weeskinderen dood, stelen het beste hout van de houtwagens, mishandelen en kwetsen de houtboeren daarenboven »

(1) De Sluische Beurtschipper, Gerrit Van Den Hoecke.

(1) De kerkbank met zijn ingesneden naam staat nog altijd in 't bedehuis.

De kommandeur Bonifacius Ockersen was den 22 November overleden. Zijn lijk werd te scheep naar Zierikzee vervoerd en hoe dat ging kan daaruit blijken, dat den hoogbaljuw, Mr. Nicolaus 1695, den hoogbaljuw Mr. Nicolaus Swancke bevolen wordt, « te procederen ten laste van degenen, die duiveljagertjes en voetzoekers hebben geworpen langs de straat, op Dinsdagavond, wanneer 't lichaam van den heer kommandeur Ockersen scheep gebracht wierd. »

Ja, in Zeeuwsch-Vlaanderen onderzocht men het toen, dat men eigenlijk in een wingewest woonde.

Droevige ervaring leerde het, wat men van de meesters aan de overzijde der Schelde te wachten had. Men gedacht aan het sluiten van het Zwin voor de zeevaart in 1648, opdat de handel in Holland en Zeeland geen schade lijden zou; men bedacht, hoe in 1663, na 3 jaren deliberatie, na het vermorsen van op zijn minst een boek papier en een kan inkt, het zout zieden, dat te Sluis van overouden tijd gebloeid had, daar niet kon toegestaan worden, omdat de zoutzieders te Middelburg er nadeel van zouden hebben; men bedacht nog zoo veel meer.

En toch zagen we hoe dapper Aardenburg zich in 1672 verdedigde tegen de Franschen en dus opkwam voor de Nederlandsche staten. Dat wees op trouw bij al de miskennis. En andere feiten van dienzelfden aard konden we aanhalen.

Vergeeten we niet, dat het lot in Belgisch-Vlaanderen onder de Spanjaarden nog veel erger was.

En dan, het beterde daar in Zeeuwsch-Vlaanderen. De polders werden bedijkt, de dunne bevolking liet veel plaats over voor Zeeuwen van over de Schelde, voor vluchtelingen als protestanten en doopsgezinden uit Vlaanderen (Aardenburg heeft nog een doopsgezinde kerk en wij lezen, dat tot haar stichters o. m. uitgeweken bewoners van Lichtervelde behoorden); we zagen ook, dat veel Fransche Hugenoten zich hier vestigden. Al die lieden hechtten zich aan Nederland, dat hun immers godsdienstvrijheid schonk en zoo werd een band gelegd tusschen de generaliteitslanden of Staatsch-Vlaanderen en het overige van Holland. Uit verschillende elementen ontstond al-

thus een bevolking, die wel eenigszins verschilt van Noord-Nederlanders, maar nog veel meer van de Belgische Vlamingen, en Hollandsch denkt en voelt.

Drie eeuwen lang was men staatkundig en intellectueel met Holland vereenigd, men had Hollandsche ambtenaren en regeeringspersonen; men had hier niet te strijden tegen verfransching, doch werd opgevoerd in eigen taal.

Immers, de taal der heerschers was ook die der overwonnenen... de taal werd niet verdrukt en daarom bleef dit volk kloek en flink. Die andere miskennis straalde en louterde het, en, toen er meer verdraagzaamheid kwam en 't geslacht der overwinnaars en dat er overwonnenen voor een nieuw hadden plaats gemaakt, bleven er geen sporen der dwingelandij meer over.

Dat Zeeuwsch-Vlaanderen Nederlandsch was en voelde, bleek vooral in 1830. Laten we even die revolutiedagen nagaan naar het merkwaardig werkje van Victor Delille « 1830 te Maldegem ».

In 1830 was Maldegem een voornaam punt: hier kwam de weg van Breskens en de Schelde samen met dien van Brugge op Oostende. Hadden de Hollanders het kunnen nemen, ze waren meester van de verbinding Oostende en Brussel.

't Was oorlog nu en nog wel tusschen de beste geburen.

De roomsche meisjes van 't Land van Kadzand trouwden geern met de Maldegemsche kooplieden, die beter de wegen en de wegelingskes kenden van Sinte-Pier, zes uren van hun huis, dan menige Kadzander zelf.

Wij hadden wij niets tegen den « Olander ». **Integendeel.**

De markt van Maldegem, was eenige jaren vroeger te niete gegaan door de schuld der Franschen.

Welnu, de markt was in den Hollandschen tijd weer heropgekomen, en de handelsbetrekkingen tusschen 't Land van Kadzand en 't Meetjesland waren groot.

Het magistratuur van Maldegem gaf eereprijzen uit voor dezen die meest graan op de markt kochten of verkochten en we vinden alzoo in de oude papieren een soort van aanspraak van den burgemeester aan twee prijswinnaars: Jacob Vercruyse van Oostburg en Martinus De

Lille, grootvader van den opsteller van 't Getrouwe, dus een Zeeuwschen en een Vlaamschen handelaar.

Neen, wij makkerden goed, maar de misnoegdheid kwam al uit Brussel en Den Haag en men had hier van beide kanten er veel spijt in dat het gezamenlijk huishouden van Belgen en Hollanders maar niet draaien wilde ».

Waarom was 't nu oorlog? Willem I, koning had zeer zeker enkele dwaze hervormingen willen invoeren, en zich met de geestelijkheid willen bemoeien.

Ook bevoordeelde men in sommige gevallen de Hollanders te veel. Van een andere zijde is het ook waar dat hij ten onzent veel uitnemende werken liet uitvoeren en 't onderwijs zeer verbeterde.

En dan maakte men het volk van alles wijs: we hebben nu in onzen eigen tijd gezien, hoe men de beste dingen verdraait en haat stookt; men denke maar aan al den laster over de Vlamingen na

lijk om te waken dat het driekleurig vaandel niet op den toren zoude verschijnen.

Maar op 8 Oktober werd dit toch gedaan en op 18 Oktober verklaarde de gemeenteraad de voorloopige Belgische regeering te erkennen; vijf leden gaven hun ontslag en de burgemeester ging heen naar Gent en keerde hier nooit meer weder.

Avonturiers wilden zich in ernstige zaken gaan moeien.

Den 29 Oktober 1830 was op de markt van Maldegem gekomen met 600 manschappen een vreemdeling, die zich noemde kolonel Grégoir (1) met de zending het land van Kadzand te veroveren.

Hij riep al het gemeene volk bijeen en beloofde Oostburg aan plundering over te leveren.

Twée dagen achtereen was het een gaan zonder einde. De eersten keerden al weer, wanneer nog altijd nieuwe

Kapellestraat met stadhuistoren te Sluis

den wapenstilstand. En in 1830 deed men 't zelfde: men liet lijsten teekenen tegen hetgeen wij nu met de grootste moeite moeten veroveren: taalrecht.

In Vlaanderen bleven velen 't Nederlandsch bestuur genegen en Delille vertelt dan ook van Maldegem:

De helft van den gemeenteraad, met den burgemeester aan het hoofd, was nochtans Orangist. Een burgerwacht werd nu gevormd om de rust in de gemeente te handhaven; maar bijzonder-

« strijders » bij kwamen.

En de uitslag? Ze waren door Aardenburg gebrokken en vóór Oostburg, op het

(1) Grégoire, die een Fransche vluchteling was, dokter geworden te Luik en zonder bestaan, bood twee maanden later zijne diensten aan den prins van Oranje, om te Gent eene tegenrevolutie op touw te zetten, en mislukte ook hierin; hij werd eindelijk in 1832 door de gendarmen gevat. Er was nog een ander hoofdman, die zich noemde graaf de Pontecoulant en die ook zijn hoofdkwartier in Maldegem had opgeslagen. Voorzeker kon geen van beide een woord Vlaamsch, en beiden kwamen met een proclamatie af.

eerste kanonschot terugweken, niets dan verbittering achter zich latende.

Voegen we er bij, dat ze te Oostburg op de vlucht gingen voor boterpotten, die op de wallen kanonnen moesten verbeelden. Nu zou men kunnen vragen of het de burgerij in Zeeuwsch Vlaanderen was, die zich anti-Belgisch toonde, dan wel gezonden krijgsvolk.

Er lag toen te Oostburg een detachement van 40 soldaten, doch deze werden krachtig door de bevolking gesteund.

Een tweede aanval, door Pontecoulant geleid, werd door intusschen gezonden versterking afgeslagen.

Den 30en Oktober hadden Belgen ook Sluis bezet die hun vlag op den stadhuistoren plaatsten. De nederlaag in Oostburg maakte hen ongerust; 's nachts had er een buitengewoon hooge springvloed plaats waardoor het zeeewater door een riool op de markt vloeide.

De ongeregelde troepen, meenend, dat men het water tegen hen keerde, sloegen op de vlucht. Burgers verwisselden nu de vlag en wij zelf hebben bejaarde lieden dit feit nog met welgevallen hooren vertellen.

Delille schrijft verder:

Gansch het land van Kadzand kwam nu in staat van verdediging; er werden overal verschansingen opgeworpen, hetgeen heel den winter duurde, bij zooverre dat de boeren geen volk meer op hunne hofsteden hadden en, dewijl het land gesloten was, stegen de waren tot ongewonen prijs: vijf en twintig gulden voor duizend kilos Belgische steenkolen.

En terwijl de Kadzandsche boer aldus in eigen land benadeeligd werd, zetten de Hollandsche boeren de sluizen open om den Vlaamschen boer onder water te steken, en nu en dan deden ze een uitstapje over de grens, zelfs tweemaal na den wapenstilstand van December 1830.

Maar stand nemen op den hoek der baan van Brugge naar Gent hebben ze nooit gekunnen. Er waren juist drie nieuwe klokken te Maldegem toegekomen en zoogauw de vijand aan den einder verscheen, riepen ze met hun zware stemmen alle burgers te wapen».

Zoo werd het Augustus 1831.

De Nederlanders vielen in België en trokken overwinnend voort.

11 Augustus 1831.

Wat was dat een warme dag voor de Maldegemmers!

Ze wisten hoe het groote Hollandsche leger zegevierend op Brussel rukte, en dat het nu hunne beurt ging zijn. Ze wisten hoe sterk de vijandelijke macht geworden was: een vrouw, Madamke Van Mullem, was, als boerin verkleed, tot binnen Aardenburg geslopen en had de kanons geteld: vijf, misschien zes! En daarop had de burgemeester om hulp geboden naar Gent en had des nachts toch ook twee kanonnen gekregen en dat wisten de Hollanders gelukkig niet.

Alle strijdbare mannen trokken naar het slagveld. Vrouwen en kinderen vluchtten dieper het land in, bij familie of in de bosschen. Men mocht immers wel benauwd zijn. Het jaar te voren waren de Belgen ook in het Land van Kadzand gevallen.

De pastoor, den Fonteyne, die oud en kindsch geworden was, werd weggevoerd, bij gebrek aan al ander gerij, op een kruiwagen. In den Franschen tijd was hij reeds verbannen geweest 1).

De Nederlanders naderden uit Aardenburg tot Stroobrugge, maar niet vermoedend dat de onzen geschut hadden, waren ze met schrik geslagen, wanneer van uit het elzenloover, waar de Belgen hunne stukken verscholen hadden, de eerste losbranding door hunne gelederen schoot. Hadden ze maar geweten dat er maar twee waren en dat van het eerste schot er één terug naar de smis moest! hoe zouden ze stout zijn doorgegaan! Ze konden dat immers wel.

Maar God 'n wilde het niet dat ze binnen Maldegem vielen.

Later moesten ze toch weer goede geburen worden en hoeveel spijt zouden ze niet gevoeld hebben telkens ze in de straten de overblijfsels zouden zien van hun kwaadwillend bedrijf.

En de Maldegemsche jagers mikten ook goed. Ze weken geen voetje meer. Ze vochten immers voor het behoud van al wat hun lief was en bij stille poozen

(1) Zonderlinge overeenstemming met Oktober 1914. Bijna geheel Maldegem vluchtte bij de nadering der Duitschers over Stroobrugge naar Nederland. Oude lieden werden op kruiwagens heen gevoerd. Op het kerkhof had juist een begrafenis plaats; de koster deed eenige gebeden en er waren nauwelijks helpers om de kist in 't graf te laten. Niet ver van Stroobrugge, te Moershoofde, bood kommandant Nyssens met 30 tot 40 lansiers, een laatsen, heldhaftigen weerstand.

kwam het alarmgeklep uit den ouden toren hen in de ooren roepen: houdt stand! houdt stand!

Maar hun vreemde makkers hoorden dat niet: 't waren Gentsche burgerwachten die wegvluchtten, terwijl de jonge Maldegemsche kapitein De Muynck neerviel met weggeschoten zijde, maar nog riep: «Blijf en gij zult winnen!»

En de Maldegemmers bleven en de Nederlanders weken terug over de Lieve.

En de muzikanten der harmonie, die hen 's morgens uitgeleide gedaan hadden, waren op het Molentje weer samen gekomen om het legertje dapperen tot binnen de muren te brengen en dansende jongens en meisjes openden den stoet.

En vóór eene woning in de Noordstraat, waar de vensterluiken waren neengelaten, bleven ze staan, de woning van vader De Muynck. En daar legden ze hunnen zieltogenden makker neer...

En op den hoek van het Bloemenstraatje bleven ze nog eens staan.

Daar stond een troepje volk en in 't midden eene vrouw met een pistool in elke hand en een paar wezens die zich wegdoeken: burgerwachten, waaronder een luitenant, die door Madamke Van Mullem waren tegengehouden in hun vlucht en nu door de menigte uitgejouwd werden. (1)

En 't werd dan feest in Maldegem dat dagen duurde, want de tijding kwam uit Leuven dat de vrede in 't land gekomen was. Maar de betrekkingen nu met Zeeuwsch Vlaanderen!

Aardenburg nam de eerste groote gelegenheid waar om openlijk te toonen hoe het de goede gebuurzaamheid op prijs stelde: bij een verschrikkelijken brand te Maldegem in 1856, op de kermis, kwamen de pompiers van Aardenburg uit eigen beweging toegesnel en stuitten het vuur.

(1) Brief van den onderpastoor De Bock: «Daer zag ik staen Madam Van Mullem met haer twee pistolen en ze sprak tot eenen Luitenant: Wij hebben u gisterenavond zoo goed onthaeld, en nu vlucht gij weg!»

In 1914 was Maldegem wel een punt, waar het van burgerwachten wemelde, Brusselsche, Eekloosche, Gentsche, enz. Wat een desorganisatie ook nu! Weinig scheelde het, of door het gebrek aan samenhangend bevel, vielen Eekloosche burgerwachten, nadat 't leger vertrokken was, in de handen der Duitschers.

En het magistraat van Maldegem deed een penning slaan, om zooveel edelmoe-digheid te beloonen en de bezegeling der gebuurzaamheid te herdenken.

En ja, ze waren weer goede geburen geworden, de menschen uit Zeeuwsch en Belgisch Vlaanderen. Helaas, heeren uit Brussel vooral, hebben getracht zulks in 1918 te storen.

Reeds tijdens den oorlog — ze waren toen hoofdzakelijk te Havre — toonden ze al inlijvingslust, al voerden ze geen geweer, om zelf hun plannen te helpen verwezenlijken. En ze verspreidden aan het front een zoogenaamden nationalen cathedismus, om dergelijke begrippen van landhonger ook bij den soldaat te brengen, wat echter afstootte op 't gezond verstand van den strijder, die het aan den lijve ondervond, hetgeen de oorlog beteekende en ook wel begreep, dat annexatiepolitiek de kiemen voor nieuwe verwikkelingen bevat.

Daarom ook hebben we hier wat uitvoerig Zeeuwsch-Vlaanderen beschouwd. Boven alles de waarheid dienende, toonden we aan, dat het volk daar Nederlandsch is. België's rol was te schoon om ze te laten verduisteren, door konkelarijen, die dan feitelijk door hun aard op 't Duitsch geweld van den inval in België geleken.

En nog om een andere reden verwijlen we even in dit oord; het westelijk deel van Zeeuwsch-Vlaanderen was nu als een achterland van ons IJzergebied en vooral een asyl voor duizenden landgenooten. We hoorden het reeds vroeger, we zien het telkens weer. Om 'dit alles en omdat het in oorsprong zoo veel gemeenschappelijks heeft met onzen eigen grond, mogen we niet nalaten het een plaatsje in dit werk te ruimen.

Maar Hollandsch is het in bevolking en grootendeels in wezen. Kijk maar rond.

Zoo ziet men daar 's Zondags veel vrouwen met hun «stoof», voetenbankje met vuurtest, naar de kerk gaan. In de test een gloeiende turf. Men kan ook een stoof huren van den koster voor een dubbeltje.

Vóór ons ging een man in een langen, wapperenden, zwarten mantel en met een eerwaardige buis, waaraan een rouwlint fladderde. Aan elke deur bleef

hij staan en sprak op eigenaardigen toon: « De familie N. laat bekend maken, dat heden morgen, te zes ure, overleden is, de heer X. Z., in den ouderdom van... jaren... » 't Is de « aanspreker », die « de wete doet ». Men zou wanen, dat burgerlijke begrafenis hier zeer in de mode zijn; men bemerkt geen geestelijke, want in Nederland is het den bedienaars van elken godsdienst verboden in kerk-gewaad op straat te komen, en er kruisen en vaandels te dragen. De Roomsch-Katholieke priester is kenbaar aan zijn soutane... de protestantsche dominee is gekleed als een burger, vooral bij een begrafenis, waar ieder een zwarte jas en een hoogen hoed draagt... al zijn het dikwijls enfstukken van een overgrootvader... Als een priester aan een stervende de laatste sakramenten brengt, is hij gewoonlijk in soutane, maar men bemerkt, dat hij die plechtigheid verrichten gaat aan zijn houding... hij groet niemand, en schenkt geen aandacht aan zijn omgeving.

Tot enkele jaren, voor den oorlog, had men te Sluis ook nog den klepperman, die 's nachts door het stadje ging met een vreeselijk zwaard aan zijn heup — we hebben 't wapen gezien — en zijn ratel in de hand, en aan elken hoek zong hij bijv.:

Elf uur luidt de klok
De klok luidt elf...

Er kwam een nieuwe burgemeester... en de klepperman verdween.

Hollandsch is Zeeuwsch-Vlaanderen ook in den ijs tijd. Dan heerscht een plezierige drukte op de vaarten en plassen en men kan door hun manier van rijden bijvoorbeeld de Sluizenaars, op 't eerste zicht van de Belgen onderscheiden. En dan nog iets... te Sluis schaatsen evenveel of meer meisjes en zelfs vrouwen dan jongelingen en mannen. We zien er ook de vruchten der gemengde school... er is een goede, eerbare omgang tusschen beide geslachten, zelfs de stijfste Klaas rijdt eens met een meisje...

Hollandsch is nog 't voorkomen der huizen. Voor iedere woning een stoep afgescheiden van die der bureu door een paal met ketting, bijna aan elk venster een paar « spionnen », zoodat men zien kan, wat er op straat voorvalt, wie er

uit gaat, welke bureu bezoek ontvangen, en honderd dingen meer, die alle belang welken in kleine plaatsjes. Een sterk verschil bij ons, een echt Hollandsch gebruik... men woont aan de straat. Geen stijve, doodsche salons aan den voorkant, maar een gezellige huiskamer, waar men bij schemeravond 't theelichtje op tafel ziet branden, waar in den namiddag de moeders en de dochters zitten te breien, te naaien, te borduren... te spellenwerken, want dit is uit Vlaanderen overgebleven, al doet men het hier vooral uit liefhebberij. Toch heeft Sluis zijn kantschool, maar — en hier mogen we weer een voorbeeld aan nemen — men moet veertien jaar zijn, om er de lessen te volgen!

Een deugd der Hollanders is de huiselijkheid, die in Vlaanderen ongetwijfeld te weinig in eere is! Huiselijkheid, huiselijke opvoeding, 't is de hoeksteen van 't gebouw der natie. Huisgezinnen vormen immers het volk, en de moeder vooral moet de karakters kneden.

« 'k Moete naar de staminee voor m'n affaires », zegt bij ons zoo menige vader, en terwijl moeder met de kinderen te bed ligt, drinkt de man zijn pintjes en babbelt hij soms erger dan een « kommeere » over 't dorps- en stadsnieuws, de duiven, de laatste « bollinge » of « gaai-schietinge » of « de prijkskamp der blinde vinken », maar denkt niet meer aan zijn « affaires ». In Nederland — we zien het reeds in Zeeuwsch-Vlaanderen — zijn er veel minder herbergen en men doet er ook goede zaken in den handel.

De bevolking is er over 't algemeen degelijk onderwezen.

En nu de vruchten? Er zijn druk bezochte boekeries, wier katalogus gerust mag doorbladerd worden. In de omslagen van leesgezelschappen zagen we tijdschriften als: Elzévier, Eigen Haard, Het Leven, De Wereldkroniek, De Prins, De Aarde en haar Volken. Flink opgestelde dag- en weekbladen komen schier in ieder huis. Wie leest er « zijn kranke » niet? Op hoeven treffen we de « Rotterdamsche Courant » aan. Te Sluis is een boekhandelaar ofschoon een firma van Oostburg bijna 't geheele distrikt gerieft. We zagen bij werklieden in Zeeuwsch-Vlaanderen een welvoorzien boekertij! Te Sluis staat een gebouw « Luctor et

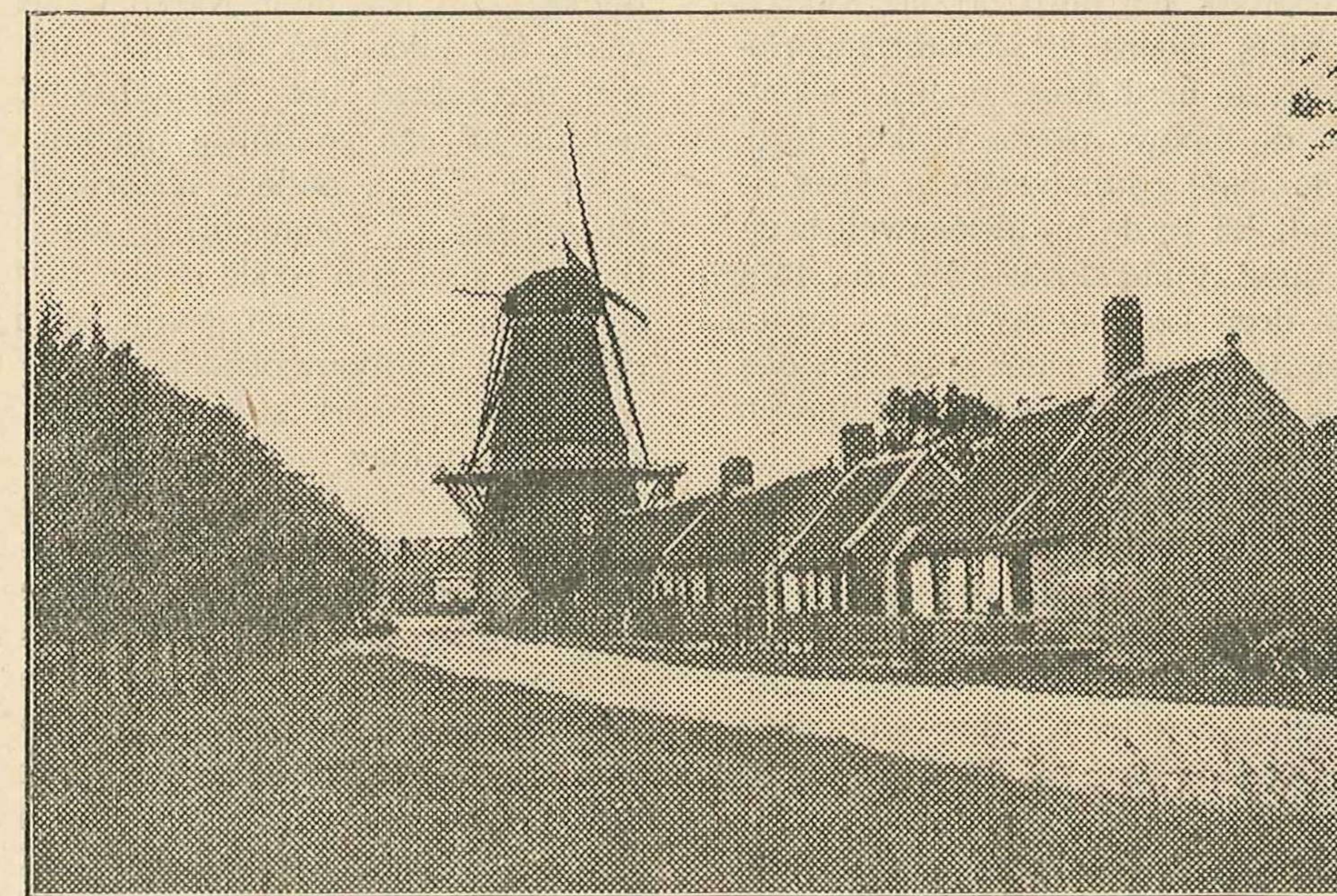
Emergo », opzettelijk opgericht voor lezingen en uitvoeringen.

Al is men hier nabij de grens, toch leeft men de intellektueele gebeurtenissen van Holland mede. Toen bijv. Rembrandt herdacht werd, kwamen tal van afdrukken zijner schilderijen in menig eenvoudig huis. Dat komt, omdat de uitgevers in Nederland een degelijke propaganda maken... maar ook omdat het volk in die gebeurtenissen belang stelt.

Goed onderwijs... en dan, de band tusschen hoog en laag, de taal der ontwikkelden ook die van 't volk... hiervan ziet men goede vruchten. Welk een verschil met Fransch-Vlaanderen, ook met ons Vlaanderen nog, waar de volkstaal

vroeger de Fransche of Waalsche kerk, toen hier de Hugenoten herbergzaamheid vonden. In 1817 pas vereenigden de laatste 14 leden zich met de Nederlandsch hervormde kerk.

Oostburg was oorspronkelijk een bungen Oosten van een zeeboezem, die nu onder den naam Ooster- en Wester-De bedijkt is; bij het slot was een haven en daar ontstond een stad, welke van Margaretha van Konstantinopel, gravin van Vlaanderen, haar rechten ontving, maar in eenige mate aan Brugge onderworpen was, als teeken waarvan de Raad telken jare den Raad te Brugge met een paar handschoenen moest vereeren.

Hoekje van Zeeuwsch-Vlaanderen bij Zuidzande

tot nu toe geen enkele hoogeschool kon veroveren!

* * *

Oostburg biedt ons dezelfde toestanden als Sluis. Hier bestaat een goede ambachtsschool, open voor leerlingen uit gansch het distrikt, evenals de normaalschool, en Hogere Burgere School.

Ze zijn menigen Belg lief geworden de plaatsen als Sluis, Aardenburg, Eede. En dan hebben we verder Oostburg, waar de zoo gediensstige notaris Mijs, onze consul was, en de bekende opvoedkundige Edward Peeters uit Oostende de Belgische school bestuurde.

Een Belgische school trof men ook te Aardenburg, Sluis en Breskens aan. De tegenwoordige beurs van Oostburg was

Oostburg dreef levendigen handel, kreeg natuurlijk dikwijls een duw door de onophoudelijke oorlogen en werd in zijn bloei gedrukt door het naburig, welvarend Sluis, en door Damme en Brugge. 1) Toch was Oostburg zoo groot dat het twee kerken bezat, een gewijd aan Sint-Elloo, die hier de christelijke leer predikte en een tweede aan Sint-Baafs. In 1604 toen prins Maurits van Nassau dit stadje voor de Nederlanden veroverde, vond hij er weinig meer dan puin, en de St-Baafskerk, die buiten de nieuw aangelegde vestingwerken bleef, werd niet meer herbouwd. Tot in 1805 zag men er nog een puinhoop van, daar waar nu de weg naar Zuidzande loopt. De St-Ellooi kerk is hersteld geworden, maar

veel kleiner, stortte dan in 1632 nog eens in, nadat er daags te voren in gepredikt was, werd opnieuw gedeeltelijk herbouwd, brandde in 1714 af, stond daar met zwartgeblakerde muren, tot 1726 en kwam op 1 Juni 1727 weer in gebruik. Van de oude vestingen vindt men nauwelijks een spoor meer. Oostburg ziet er trouwens geheel modern uit, en lokt tot zich veel renteniers uit het land van Kadzand; 't is trouwens het centrum van West-Zeeuwsch Vlaanderen, met drukke markt(dag, onderwijsinrichtingen en winkels.

Een uur gaans verder ligt Schoondijk, het kruispunt der wegen naar Oostburg, Breskens, Hoofdplaat en IJzendijke. In 1570 verdrinkt het dorp bij het vloeien der polders tijdens de godsdienstoorlogen en na de herdikking, in 1651, noemde men de nieuwe plaats Willemsdorp, maar de oude naam verkreeg weer de overhand. En in de middeleeuwen heette het juist Vuilendijk! Het in 1570 vergane dorp lag een kwartier verder aan den Groe-weg, waar men dan ook dikwijls op de fondamente van huizen en op grafkelders stootte.

IJzendijke, dat van 1914-1918 zeer veel Belgische vluchtelingen telde, en waar in October 1914, de gemeenteraad van Eekloo een vergadering hield, ligt aan den weg Breskens-Schoondijk-Water-vliet-Eekloo (ook tram). Het is ontstaan uit een vestingwerk, in 1604, nadat de vroegere plaats met de omgeving waar St-Margarieta, St-Catharina, St-Jan, Gaternisse en Hugovliet lagen, in 1377 door de zee bedolven werd. Oud-IJzendijke kwam weer droog, doch als puin, dat de zee in 1570 ten tweede male overstroomde.

Biervliet herinnert ons aan den uitvinder van het haringhaken, Willem Beukelszoon, tot wiens eere het stad-huis nog altijd een haring als windwijzer voert en de kerk eenige beroemde, geschilderde ramen bezit.

't Is nu een dorp geheel door velden omringd, zeer afgelegen; de legende beweert, dat de Biervlietenaars onder graaf Boudewijn I het eerst de Vlaamsche banier op de muren van Konstantinopel lieten wapperen.

Een andere overlevering vertelt, dat de Gentenaren toen hier den draak stalen

die nu op het Belfort staat, en welken de Biervlietenaars als zegeteeken uit Konstantinopel hadden meegebracht.

In 1337 namen de Lelliaarts de veste en verschansten er zich, maar Jacob van Artevelde dreef ze er in 1338 weer uit... Te Biervliet werd in 1417 Jacoba van Beieren met Jan IV, hertog van Brabant verloofd. In 1587 nam Parma geheel Zeeuwsch-Vlaanderen voor de Spanjaarden behalve Biervliet, dat echter in 1377 reeds door de zee tot een eiland afgescheurd werd en in zijn isolement ook zijn kracht vond. Hoe veel dorpen zijn hier in den omtrek vergaan 1).

Een verdwenen kerk, aan Sint-Nikolaas gewijd, bevatte het graf van Willem Beukelszoon dat door Karel V bezocht werd, als hulde aan den man, die door zijn uitvinding, het haringhaken, de zee als tot een goudmijn maakte...

En al die en andere historische feiten schijnen ons ongelooflijk, als we nu Biervliet met zijn roode daken tusschen de boomen zien liggen, gelijk een nederig rustig landbouwplaatsje...

Ook in zijn kerk stonden we, op een Zondagnamiddag, voor een aandachtige schare, gekomen om te luisteren, naar hetgeen we mede te deelen hadden over het oude moederland, dat nu onder den druk van den vijand lag. Zonder annexi-onistische bijbedoelingen, gevoelden we ons immers in zooveel een. Weemoedig doet ons die herinnering aan... Toonde Biervliet het niet, door zelfs zijn preekstoel af te staan, aan een leek, die over België spreken kwam, en door een bijdrage te schenken voor noodlijdende broederen van over de grens, hoe het ons de helpende hand toereikte, eerlijk oprecht en liefdevol?

Helaas, wat een nijd, welk een verwarring hebben zij gesticht, die door een werking als van een « Comité de politique nationale », ons voorstelden als on-dankbaren, als kerels, die het huis wilden stelen, waar duizenden onzer kinderen opgenomen waren, toen 't hunne in brand stond...

Biervliet is dus door inpoldering geheel van de zee gescheiden. De oude golf van de Braakman verandert in vruchtbaar akkerland.

Die Braakman of Brakman is een in-hem der Wester-Schelde en verdeelt

(1) Zie ons werk « Schelde Vrij ».

Zeeuwsch-Vlaanderen in een Oostelijk en Westelijk deel (of vijfde en vierde distrikt van Zeeland). Dit water is ontstaan door den vloed van 22 Januari 1440, toen Duigersluis, Steelkerk, Hertingen, Peerboom, Moerkerk en Sint-Janskapel met veel hunner ongelukkige bewoners verdwenen. In 't begin noemde men het om zijn woestheid den Dullaert: het had twee takken, een naar Axel, het Axelsche gat, waarvan nog kreekken bestaan, en een naar Sas van Gent. Thans zien we bij ebbe de Braakman liggen als wilde schorren; hoe menigmaal stonden we er op den dijk, bij winterdag, als de avond viel of de sneeuwjacht door de lucht stormde; hoe luguber scheen ons dan dit oord. Tusschen de Zuidelijke punt van de inham en België is Holland geen vijf minuten gaans breed: er lag op dat gebied toch een tramspoor, met het smalle pad op den dijk, de eenige verbinding tusschen West- en Oost Zeeuwsch-Vlaanderen. In vreedestijd reist men veel over Belgischen bodem naar beide distrikten langs de Maagd van Gent, een oude pleisterplaats, een herberg dus, aldus genoemd en welke haar naam afstond aan een gehucht.

Maar in 1914-1918 lag die weg, eigenlijk een deel van de aloude beroemde zee-wering, 's Graven-Jan-Dijk, achter de draad-versperring en men zag er slechts Duitschers wandelen en officieren te paard gallopeeren. Ja, de menschen aan deze zijde van den dijk moesten hun ramen en deuren naar den Hollandschen kant laten dichtmetzelen en later zelfs hun woningen verlaten. Nu, om de waarheid te zeggen, 't was hier dan ook een echt smokkel- en spionagegat; hoe vele in het door de Duitschers bezet gebied, gedaalde vliegers, deserteurs, jongelieden, zijn hier op Nederlandsch gebied gekomen; toen de Duitschers meenden, dat zij het brievenvervoer geheel onderdrukt hadden, ze eischten zelfs pijlen en bogen op, opdat men geen omslagen naar Hollandschen bodem schieten zou, toen ze dus overtuigd waren, dat er schier geen betrekking meer bestond tusschen beide zijden der grens, gingen er nog graanzakken met brieven over. Och, de menschen van Bachaute en Bachautshaven, lieten zich zoo gauw niet ontmoedigen.

In oorlogstijd werd nog een deel van

de Braakman ingedijkt, en daar ging dus het vredeswerk zijn gang, won men vruchtbaar akkerland, terwijl men voortdurend het kanon van 't front hoorde. En de Duitschers die in de boomen van 's Graven-Jan-Dijk kijkposten hadden opgericht, of preekstoelen, zooals het volk zegde, toonden onrust, toen ze daar op eens een leger van werklieden zagen wemelen. Ze gingen dadellijk versterkingswerken aanleggen. Immers ze meenden steeds, dat de Engelschman eens over de Schelde en door de Braakman een leger aanvoeren zou, en nu meenden ze, dat dit groote feit gebeuren ging...

Door de Braakman ligt een nauwe geul met kanaal voor Filipinne, het klein mosseldorp, een schamele groep huizen, oorspronkelijk een vesting door Philips II, koning van Spanje, gebouwd en naar hem genoemd. Ze moest het Sasse Gat en den toegang tot Gent verdedigen; maar in 1633 kwam ze voor goed in handen der Nederlanders. Wie nu het plaatsje bezoekt, kan zich moeilijk voorstellen, dat hier eens een kasteel voor den kommandeur, ruime arsenalen en flinke kazernen stonden. In enkele oogenblikken loopt men door de gemeente. Maar het levert mosselen, en daardoor is het ver bekend; vijftig jaar geleden nog kwamen de karren uit Gent, Doornik, Mons, Valenciennes, ja, zelfs uit Parijs deze waar afhalen; nu gaat de verzending doelmatiger per schuit en per trein. En in den oorlog zag men de mosselen gaarne ten onzent aankomen, doch het geschiedde met hindernissen; nu eens hielden de Duitschers schuiten aan, dan weer sloten ze visschers uit, of ze verboden den geheelen inwoer, vooral om de Filippinenaars te dwingen aan Duitschland zelf te leveren.

De Braakman was dus niet geschikt om Britsche oorlogsschepen door te laten, zooals de Duitschers schenen te vreezen, maar in den nacht kwamen schuitjes en bootjes door de geulen, en blauwers losten ergens aan den dijk hun goederen en brachten ze dan naar de Duitschers over. En veel Belgen, ja gewoonlijk meer dan Hollanders, deden aan dit gesjacher mee en leverden aan den vijand allerlei goederen, tot zelfs peper voor de vervaardiging van munitie tegen eigen broederen. Dikwijls werden er landge-nooten over de Schelde of uit Zeeland

(1) Suis beschrijven we later.

verbannen door de Nederlandsche overheden. Trouwens dit smokkelen woedde lang de gansche grens. Men leverde aan den Duitscher alles wat men kon, vooral zeep, tabak, brood, benzine, peper, chocolade, margarine en ook wel morfine zelfs.

Laat ik weer eens even mijn dagboek uit de dagen open slaan: « Een tocht naar de grens van uit Vlissingen...

't Regent, 't hagelt, 't sneeuwt, 't waait en soms schijnt even de zon.

De boot naar Breskens schommelt geweldig, maar zet ons toch veilig aan wal, op een kade, waar ge uw weg maar moet zoeken in een beek van slijk, tusschen hooge oevers van opgestapelde beetwortelen. Een trammetje brengt ons dan naar 't Zuiden; 't kruipt langs de modderige « kalsijde », stopt aan den ingang, in 't centrum en aan den uitgang van elk dorp en nog verscheidene malen meer, want de immer welwillende, goedgehumeurde conducteur, laadt ieder op, die daartoe zijn verlangen uitdrukt, door 't zwaaien met een parapluie of majestueus handgebaar, waar de sollicitant zich op den weg ook bevindt. Breskens, Schoondijke, Oostburg sukkelde we zoo door en voorbij. Draaibrug blijkt een centraal punt te zijn, want ons trammetje kruist er een ander en deze beide staan een deel van hun levende en levenlooze vracht aan een derde voor Sluis af. Eindelijk mogen we verder, verdwijnen onder een roode poort en glijden zachtjes door Aardenburgs deftige, stille straat. Achter strenge gordijntjes verschijnen hoofden, die willen zien, maar niet gezien willen worden. Anderhalf uur zit ik nu al in den wagen, waar drie voetstoven liggen voor een plaatsruimte van dertig reizigers... Buiten de genoemde dorpen heb ik nog niets aanschouwd dan verlaten, natte velden, hoopen beetwortels en modder.

Nog ben ik er niet. Vooruit maar weer; nu naar de grens toe, 't eindpunt, waar ons trammetje rechtsomkeert zal maken. Eede.

Heel die streek lijkt zoo onschuldig, zoo braaf. En toch, men mompelt boze dingen van Eede; men mompelt 't niet alleen, men zegt het wel luid: « dat Eede hard smokkelt ».

De deftige, de officieuze, zij, die meenen, dat hun geboorteplaats, hun dorp,

hun medeburgers braver zijn dan anderen, ontkennen het. « Bij ons smokkelt niemand », zeggen zij te Eede..., « maar te Filipinne, daar is 't bar! » En omgekeerd zeggen de bewoners van Filipinne: « Ga maar eens naar Eede, daar is 't erg! »

« Hier doen we niets », zeggen ze in Westelijk Zeeuwsch-Vlaanderen, « maar ga eens in 't Oostelijk deel kijken, b. v. te Klinge, daar is het bar. »

« Wij smokkelen in 't geheel niet », zeggen ze in gansch Zeeuwsch-Vlaanderen. « Maar in Noord-Brabant, bij Bergen-op-Zoom en Roosendaal, daar moet 't verschrikkelijk zijn! »

En sommigen in Nederland zeggen: « 't Is zoo eng niet... « De Telegraaf » is de schuldige, die maakt 't zoo bar » 1).

Maar onder 't eigenlijke volkje, dat wel smokkelt, is men openhartiger.

« Wel ja, wij smokkelen en iedereen tracht wat van den stokvisch te krijgen », zeiden verscheidene personen te Eede. « We brengen heel wat over de grens! »

Te Eede stapte ik heen langs den draad.

Modder, modder! Het was een weg, naar men mij verzekerde, ofschoon ik niets zag dan een slijkpoel en een smal zijpaadje, waarover ik, tusschen twee bijna overstroomde slooten balanceren moest. Een ideaal land voor smokkelaars! En ook voor soldaten, die het smokkelen tegen moeten gaan, maar veelal meedoen, om het zoete winstje.

Geen polder meer maar boomrijken zandgrond... Overal kreupelhout en paadjes in alle richtingen. Kleine hoefjes, die men van alle zijden binnen kan komen. Hier zou men een strenge militaire contrôle verwachten! Bij 't begin van het paadje, dat ik uitgekozen had, ontmoette ik twee soldaten. 'k Zocht reeds naar mijn papieren... De mannen verwaardigden me zelfs met geen blik. Ongestoord ging ik tot bij de versperring. Kijk! daar vloog net een pakje over de lijn. En handig! De Nederlander smeet het een Belg toe, die het opving, vlug als een goochelaar, onder den beschermenden blik van een doodskophuzaar.

Meerdere pakjes volgden met een zelfden zwier over den elektrischen draad,

(1) De « Telegraaf », 't bekende dagblad uit Amsterdam, voerde een hevige campagne tegen het smokkelen.

die den dood langs de grenzen voert.

Even later verschenen twee Nederlandsche soldaten... Ze patrouilleerden; een zonder geweer, dat had hij gisteravond in een herberg achtergelaten — vertelde hij-zelf — waar het zoo prettig was en om twaalf uur de dochters nog zaten te vrijen. Nou, dat geweer kwam wel terecht.

Op de ramen van een café tikte iemand lokkend. De soldaten trokken naar binnen... ik volgde. Onmiddellijk werden de twee vaderland-verdedigers en smokkelaars-temmers op een glas bier en een sigaar getraceerd. Gebabbel en gelach klonk in de kroeg tot ze wegingen.

Pinten bier en sigaren spelen aan de

« Wat heb je daar? » vroegen ze.

« Zeep ».

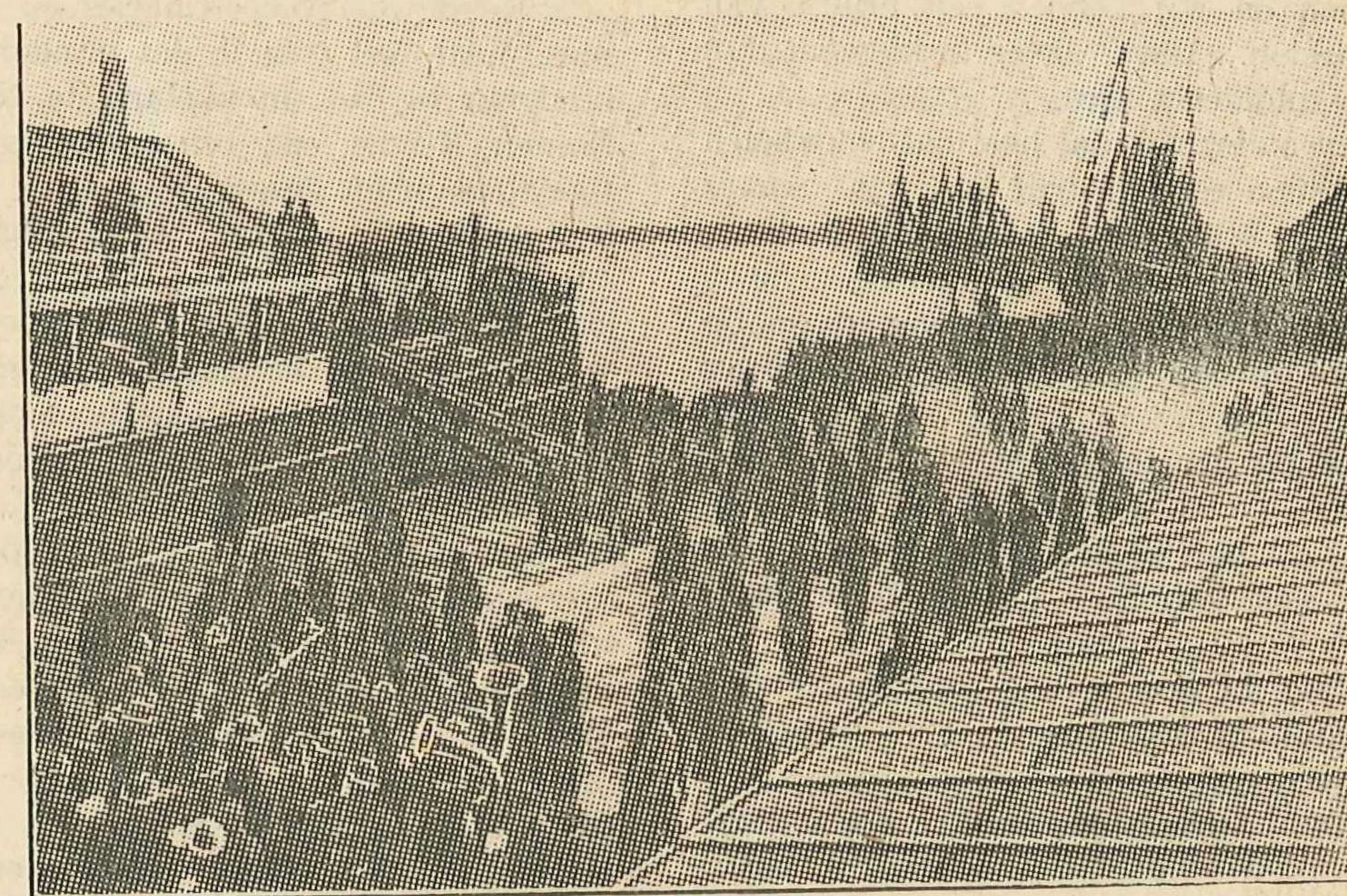
« Waar moet die heen? »

« Over de grens ».

« Nou, geef ons elk een gulden en rijd dan als de bliksem weg ».

Te Aardenburg is geen contrôle op den klein-verkoop van petroleum. Ja, de venter mag niet meer geven dan in gewonen tijd. Maar zijn hoofd is geen register. Wie ontving vroeger slechts twee bussen en vraagt er thans vier? Onthoud dat maar!

Een bus petroleum, die te Aardenburg 44 cent kost, kunt ge te Eede aan deze zijde van de versperring nog voor vier frank van de hand doen, want uw koo-

Aan de haven van Oostende

grens een gróote rol.

« Ja, de menschen staan hier op besten voet met de soldaten », vertelde mij een vrouw. « Deze krijgen volop bier en sigaren. 't Zijn brave jongens ook. Er zijn wel kwade kerels bij, maar die krijgen niemendal ».

Die kwaden, dat zijn de jongens, die actief zijn, de smokkelarij bestrijden.

« 't Zijn goede soldaten, die we nu hebben », vertelden me andere lieden. Ge hoort het overal. Men spreekt er openlijk over... Men geneert zich niet. Eeninge staaltjes. Er was er een, die met honderd gulden met verlof naar huis ging.

Een zekere S. reed van Aardenburg naar Eede met twee vaatjes zeep op zijn fiets. Twee soldaten hielden hem aan.

per maakt er « over den draad » zeven, acht of tien van!

Te Eede zelf is er wel contrôle op den detailverkoop. Maar velen branden 's avonds een kaarsje of gaan vroeg naar bed en smokkelen hun aandeel olie over de grens.

— Als de Nederlanders zoo dik stonden, als de Duitschers, zou 't smokkelen onmogelijk zijn, verklaarde een smokkelaar.

— Ja, en als de soldaten het verboden, merkte een militair op. Als wij wilden, gaat er niets meer over de grens. Maar voor 25 gulden smokkelwaar schiet je een mensch toch niet dood.

Veel smokkelaars zijn er zelf de schuld van, dat er zooveel vrachtjes in beslag

genomen worden: ze verdienen veel en willen meer en meer hebben, en gunnen de soldaten niets! En als ik een wijf of een vent met een kruiwagen ontmoet, en zij of hij wil mij geen deel van de winst afstaan, houd ik ze aan!

Ik moet ook wat verdienen... M'n vrouw kan niet voortdoen met haar steungeld... En de groote kooplui verdienen ze bij tonnetjes... En hoeveel Belgen daar over de grens halen ze binnen, de markten! riep een soldaat.

Smokkelen! Verleden nacht kwam er daar aan de poort, je weet wel in den draad, nog een kar meel... Nou, als de Duitschers willen... en die willen graag genoeg... even de poort open, een goeden snok aan de paarden en 't vrachtje is binnen en wij hebben een briefje van 25 gulden... Dat is beter traktement dan onze soldatencentjes...

Een ander zei, dat heel dat smokkelen misschien een misdrijf kon zijn... maar met de kerels aan te houden bleef je traktement hetzelfde en met ze door te laten haalde je de schade van de mobilisatie wat in... En kijk, als 't slecht weer was, heestenweer, zat je in een kroeg gezelliger dan in den regen te staan bibberen... en wat kan 't je verd... of er dan wat gesmokkeld wordt!

Ja, veel bewoners zouden die soldaten op de handen dragen.

In een herberg waren eenigen dier Nederlandsche militairen geheel thuis. Ze stoeiden met de dochters en beantwoordden in 't Hollandsch de Vlaamsche grapjes... Een schonk heel handig de koffie op, « een lekker bakje voor allemaal ».

Och, de jongens misten zooveel in dienst, merkte de herbergierster heel meewarig op, om me een indruk te geven van haar moederlijk gevoel, ook jegens die soldaten.

— Beste menschjes hier, aan de grens, verzekerde een soldaat. Wat anders als de stijve Hollanders.

Jawel... beste menschjes, als 't ook maar beste soldaatjes zijn! Maar dat dergelijke menschjes dezen zomer te Klinge op een muur iets schreven als: « Wanneer het met smokkelen gedaan is, is het met den luitenant ook gedaan » en dat de militaire overheid een vroege taptoe voor de burgers instelde, scheen onze landsverdediger niet te weten.

Een ander snoefde er op, hoe lustig

hij met een prik van zijn bajonet een paard bij Klinge over de versperring liet wippen en er een aardig centje door verdiende.

In een krant had men gelezen: « Door den vice-admiraal, kommandant in Zeeland, is het verblijf in of de toegang tot zijn gebied ontzegd aan... »

En dan volgde een lange rij namen van inwoners der grensstrook.

En in die lijst lazen we o.m.:

« Aloys X. en zijn minderjarige kinderen Alice, 16 jaar, Charles 14 jaar en Maria 13 jaar. »

— Gaan ze nu ook al kinderen uit Zeeland zetten! hoorde ik iemand uitroepen bij het overloopen van 't verbanningslijstje.

'k Kende die Alice, Charles en Maria niet, maar wel wist ik dat minderjarige kinderen bij de smokkelarij te Nieuw-Namen, Klinge, enz. een groote, gewichtige rol hebben gespeeld.

Terecht schreef ik in mijn dagboek: « Reeds veel kinderhartjes zijn eveneens aan de Zeeuwsche grens door den onwaardigen smokkelhandel bedorven... veel kindergeesten, Nederlandsche en Belgische, vergiftigd. En de onzedelijkheid heeft er een oogst gewonnen. »

Vóór de elektrische draadversperring hier stond, was het gansche dagen een heen en weer loopen van jongens en meisjes. Velen uit Belgische dorpen hadden zelfs een paspoortje van de Duitschers om België te verlaten en te betreden. Wat waren ze handig, de grensboefjes! En nog zullen velen u vertellen hoe en wat er te smokkelen is. Ze kennen op hun duimpje de vocabulaire van het valk, als « uitkopen », « opschrijven », « voorposten » enz.

Tal dier kinderen gingen zelfs 's avonds naar hun huis niet; dat was te ver af en tijd beteekende geld. 's Nachts kropen ze in een schuur of een smokkelaarshok, samen met grootere jongens en meiden... en wat er daar gebeurde, was een openlijke schande.

Ouders hadden hun kinderen goed op 't smokkelen gedresseerd; en verblinde vaders of moeders roemden op de behendigheid en de slimheid van den veelbelovenden zoon of de « rappe » dochter. En 't geld vloede binnen. »

De Nederlandsche overheden namen zeker strenge maatregelen. Zoo bezocht

ik Klinge en Oostelijk Zeeuwsch-Vlaanderen, waar nog veel brutaler gesmokkeld werd dan in 't Westelijk. Ik teekende hierover op:

« 'k Vond de Klinge als in nauwe schoentjes... 't Was of vele vogels in een reusachtige kooi gevangen zaten. »

De grens loopt hier in grillige lijn. De huizen links van den weg staan op Belgisch gebied en voor de deur rijst de versperring der Duitschers. Rechts is het Nederlandsche grond en ook hier staat voor de woningen een versperring, deze der Nederlanders, zoodat 't grootste deel der straat geheel afgesloten is.

'k Wilde ergens een herberg binnengaan. De deur was vast.

— Al achteren, riep men mij toe.

Ik begaf me over een achterplaats en kwam zoo in de kroeg. Bij de kachel zaten een grijsaard en een vrouw.

— We mogen onze voordeur nooit open doen, dus naar de zijde der Duitschers, vertelde de laatste. Dit is een verbod voor alle huizen binnen vijftig meter van de grens.

En nu kwamen de klachten er uit.

— De overheid was streng. En wat deed ge er tegen? Ze was boos. Ze gaf bevelen en er viel te gehoorzamen. En als ge mopperde... boef, over 't water (de Schelde). En dan moest ge op den vreemde dolen. De halve Klinge was al weggestuurd of van ergernis en verveling vertrokken. Veel mannen werkten in de amunitie-fabrieken in Engeland. En vroeger hadden de menschen zooveel geld verdiend!

Smokkelen... Bah, als ze 't hier niet deden, gebeurde het toch elders.

En overal dezelfde klachten.

De genomen militaire maatregelen noemde men een « straf ». Klinge was nu gestraft, verklaarde een vrouw, ofschoon er alleen beperkende voorschriften bestonden. Aan den overkant, op België, woonden er kennissen. Ge mocht er nog niet eens mee spreken. Van de Duitschers wel, maar niet van de Hollanders. Riept ge iets... ge waart er aan! 's Zondags, dan mocht ge eens aan den draad komen onder toezicht van den luitenant. De klompenmakers van beide zijden der grens vereffenden dan hun zaken. Ja, 't was een vervloekte tijd. Ze moesten van de Duitschers niet klagen, de Hollanders toonden zich veel strenger.

Zoo vloeiden de jeremiades.

De oude achter de kachel, in de eerste kroeg, dronk zijn borrel jenever uit en riep toen, doelend op den vervelenden, en schadelijken tijd:

— Hoe lang gaat het nog duren! Als ze 't moeten uitvechten zeker wel drie jaar. De Duitsch is veel te sterk. Als ze geen overeenkomst kunnen sluiten... nog drie jaar; let er op, wat ik zeg! De Duitsch is zoo sterk. Weet ge wat ze moesten kunnen doen: hem uithongeren! Ja, als ze hem uithongeren!

Dit laatste klonk prachtig hier te Klinge, waar ze nu kloegen over de beteugeling van den smokkelhandel.

Ze moesten den Duitsch uithongeren! Dat zegt men u zonder pinken, daar, waar men op 't krachtigst medehielp Duitschland te voeden. Want al roepen de smokkelaars gaarne de ellende der Belgen in, om hun handel goed te praten — zelfs noemde een vrouw het een werk van barmhartigheid: « De hongerigen spijzen », zooals de katechismus 't gebiedt — toch blijkt u, bij verdere gesprekken, hoe dit volkje 't wel weet, dat 't meeste van de gesmokkelde waren in handen der Duitschers komt, rechtstreeks of onrechtstreeks.

Ziedaar dus het kwaad dat langs de grens woerkende, en waarvan men feitelijk verder in 't land de touwtjes hield. En buiten Zeeland, in Noord-Brabant, als bij Putten, Nispen, Weelde, ook in Limburg, en aan de Oostgrens, werd het op nog veel grooter schaal bedreven...

Och, ja, we zouden over Zeeuwsch-Vlaanderen in oorlogstijd reeds een boekdeel vullen... Zullen we 't verder beschrijven... Laat ik dit hoofdstuk eindigen met een andere bladzijde uit mijn dagboek... « De weg van Vlissingen naar België, in oorlogstijd », dus dwars door Westelijk-Zeeuwsch-Vlaanderen.

« Elke week, en dikwijls verscheidene malen per week, rijd ik hem af, den weg, die van Breskens aan de Westerschelde naar België leidt. »

Eerst loopt hij door 't nette dorp Breskens, waar 't nederig kerkje achter de huizen verborgen ligt, en op den dijk voor de Roomsche-Katholieken een houten miniatuur-bedehuis werd gebouwd, maar dat toch zijn torentje en klokje bezit. Pater Vullings, in Zeeland wel bekend, is hier de herder der vluchtelin-

gen, want waar vindt men ze niet, onze landgenooten?

Eerst is de weg naar België ruw en oneffen. Hij bestaat nog uit keien, in Napoleons tijd gelegd, toen de keizer Gent met de Schelde verbinden wilde.

Maar nu slaan we in aan Kruisdijk, een half uur buiten Breskens. Volgden we de groote keien, of het hobbelig fietspad langs den tramweg, dan zouden we weldra te Schoondijke zijn. En zoo kunnen we ook naar België.

Maar aan Kruisdijk draaien we rechts af, en voorbij schoone hoeven waarvan een door vader Cats werd bewoond, rijden we naar Groede.

De menschen zeggen hier « De Groe »; het is een lief dorp, met de huizen rond 't door breede kastanjeboomen belommerd plein, waar, uit 't groen, 't grijze kerkje opschiet, met zijn vrij hoogen, ouden toren. De rechterbeuk van het be-dehuis is thans een magazijn. Een muur scheidt het van 't overig deel van den tempel af. 't Is de voormalige « Fransche kerk ». Een Fransche kerk op Groede? Ja, dezelfde geschiedenis van gastvrijheid.

Aan 't einde van het dorp staat de Lutherische kerk. Ook daar preekt de dominee in 't Nederlandsch, maar in dit gebouw zien we 't laatste spoor van de Salsburgers, die om hun geloof uit Bohemen verdreven, zich alhier vestigden. Een plaat in de « consistorie » (sacristie der kerk) verbeeldt nog hun schamele aankomst. De bannelingen konden in dit vlakke land hun bergen niet vergeten en zwierven vol heimwee weg. Hun kerk staat daar nog, als een getuigenis toch van de verdraagzaamheid dezer gewesten.

Een goede weg leidt nu naar Nieuwvliet, gewoonlijk Sinte-Pier geheeten, een klein, zeer klein dorpje, eigenlijk een straat, die van een bruggetje naar den hoogen, steenen molen loopt. Op een paar minuten rijdt ge het door.

Aan 't eind van Nieuwvliet of Sinte-Pier rijden we eerst rechts in en dan dadelijk links naar Potjes. Dat is een herberg op den weg van Zuidzande naar Kadzand.

Zuidzande, weer een dier kleine plaatsen, netjes en zindelijk genoeg, met hun eigen nederig en rustig leven. Vertellen kunt ge er weinig van, want er gebeurt

niets, en toch is 't me een genot er telkens door te rijden, omdat het me spreekt van d'eigen dorpen vroeger, die ook hun nederig, rustig leven hadden en waar de oorlog zooveel geluk heeft gestoord. We fietsen nu rechts naar Kadzand, langs de tramlijn.

« De karkasse tram » spot men wel eens. De vrouwen van 't Land van Kadzand dragen een eigenaardige muts, welke ze « karkasse muts » noemen. En ten 't dorp eenige jaren geleden eindeijk 't modern vervoermiddel kreeg, werd dit de « Karkasse tram » gedoopt. Die spotnaam kwam natuurlijk niet uit het dorp zelf, maar van naburige gemeenten waar men ook vertelde, dat sommige Kadzandenaars de voeten veegden, eer ze in die mooie wagens stapten, en anderen een heelen dag meereden uit louter genot. Dat is de oude ruzie tusschen dorpen. De bewoners van Sluis noemen zich geen Kadzandenaars; zij zijn burgers van een stad en zeker is Sluis om zijn afkomst dien titel waardig. Maar Aardenburg lacht weer om dat stadswezen, ofschoon de bewoners op hun beurt « Kikkers » worden geheeten, daar ze altijd het voornaamwoord van den eersten persoon dubbel gebruiken, bijv. « 'k Ik zegge dat » (uitgesproken kik). In België hadden we dat ook. Lees den « Langen Adieu » maar eens met zijn Mechelsche maanblusschers, Brusselsche kiekenfretters, Iepersche kinderen, Roeselaarsche sulferdoppers, enz. Kleine ruzietjes die op een kermis echter dijkwijs in twisten ontaardden bij 't onverstandige deel van 't volk.

We rijden Kadzand door en langs een kronkelenden weg bereiken we een punt bij Retranchement.

En plots zie ik in 't gouden licht der zonne de torens van Brugge: Sint-Salvator, 't Belfort en Onze Lieve Vrouwe! Ze staan er nog, als de fierste, de hoogste van het gewest. En treurnis bekruipt me. Ik denk aan zoovele vrienden daar, die maar wachten en hopen en lijden, aan een, die er ligt te verkwijnen en misschien niet meer de vrijheid beleven zal. Knokke op den voorgrond, en de zon straalt op de roode daken der villa's. Afgesloten met al zijn kennissen en al zijn leed. De kabelballon gaat op, blijft loerend zweven tegen den wattigen hemel.

't Eenige wat we hier van den oorlog zien, maar genoeg toch om ons 't gansche drama weer te doen gevoelen. Welk een getuigenis immers dat zwijgende, doodsche, afgesloten land.

Rondom mij de vrede, de kalmte en het heerlijk werk... Een half uur verder, daar, over het verzande Zwin, het oorlogsterrein...

Rondom mij de duinen in al hun pracht, schouwend over de zee en de polders, waar men ploegde en zaaide, waar 't groen uitspruit...

Want 't is Lente.

Lente... ontwaking! Langs de witte

natuur, wascht hij zijn lijf met biezen, die hij in 't heldere water der gracht dompelt. Een zwarte bolhoed, zeker ergens in een stadje opgedaan, hangt schuin over zijn hoofd. Naast den man staat een ijzeren potje... 't eenig huishoudelijk artikel, waarin hij boven een sprokkelvuur zijn maaltje kookt.

De dompelaar voelt ook de ontwaking, nu 't seizoen begint, dat hij meestal tusschen hemel en aarde leven wil, drang van zijn natuur, ingeborenheid wellicht.

De hoeven verduiken zich weer in een krans van groen, en rond oude, kleine

Begravenis van den Engelschen vliegenier Buckley te Vlissingen. Op deze plaat ziet men links den schrijver van dit werk, den lijdendienst lezen

wegen, op de oevers van slooten de sleutel- en pinksterbloemen, de madeliefjes; om huisjes en hoeven de rose tinten in struiken en boomen... Ontwaken... Zie daar beneden aan den dijk zit een zwer-ver... Ook zijn seizoen begint... Waar komt hij uit? Hij zit in zijn hemd, en gansch alleen naar hij meent in de vrije

kerken, zooals Courtens ze schilderde, vlecht de Lente reusachtige ruikers.

De vrouwtjes van Kadzand maken hunne kamers schoon, verjagend het roet en het stof van den winter.

« Nergens », schrijft G. P. Haspels, in zijn « Onder den Brandaris », « nergens ruischt de gerste voller en zwaarder dan

Afl 48 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Afl. 48
" Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centiemen

VERBODEN NADruk

WEKELIJSCH E AFLEVERING

19 December 1920.

in het land van Kadzand, en het kan gebeuren, bij donkeren avond dat de boer stil staat om te onderscherden, wat daar zoo ruischt, zijn broodterwe of de zee. Nergens vlammen klaprozen heller uit zwart groene, zoetrokige klaver, of trappen breedschonkige, fijnkoppege paarden luchtiger voor zware vrachten dan voor de breede kleidijken en stele aprels van het land van Kadzand. Waar schuilen oude boerderijen en fel-rood-bepande zwarte schuren, in hun blauwe wilgen, deftiger en ongenaakbaar vriendelijken onder de hoogbesnoeide, donkere olmen!»

Ach, en dan verbannen te zijn uit dit schoone land, — en toch steeds het te kunnen, het te moeten aanschouwen?

Die woorden van Haspeis, den schrijver van het fijne « In het gezicht van de haven », troffen me diep.

En in natuur is dat schoone land één met dat van Brugge. En 't was een genot het te mogen doorkruisen van Breskens tot Oostende, van Kadzand tot Maldegem.

Maar nu...

Aan 't kanaaltje van de zee naar het Sluische Veer rust ik een wijle.

De wind zingt in de slanke boomen. Hebt ge wel eens goed dat ruischen der bladeren beluisterd? 't Water droomt tusschen 't riet en 't lisch, en 't zonnetje toetst het met zijn zilveren glans. En even kan ik me voorstellen aan den oever van een vaart te liggen bij 't oude Damme of Oostkerke, of aan den Mandel in Gezelle's land. De boeren stuiken het gouden graan, en het veld is nu zoo heerlijk schoon.

Uit een krans van groen steekt Sluis zijn vijf befortspitsen omhoog. De zon brandt op de flanken van Sint-Anna ter Muidens reus. De molen van Ter Hofstee draait.

Lang kunt ge die stilte niet genieten. Vliegers brommen en 't oorlogsbeest huilt. En 'k kijk naar de vlamme daken van Knokke en den spitsen toren van Westkapelle.

Ik ben aan 't einde van den weg naar België en steeds stuift ik hier telkens op de duivelsche versperring. Reeds zoo lang het verlangen dat maar niet bevredigd wordt, 't gevoel der onmacht en van 't onrecht, dat ge uw eigen grond niet betreden moogt, dat ge de boomen

van uw Vlaanderen hoort zingen, een lied vol weemoed en treurnis.

En weer rijd ik verder Sluis door, Helle langs, tot in het kreupelhout van Eede.

De zon lacht over Noord-Vlaanderen. 't Is stil in de dreef, waar de herfstinten reeds tusschen 't groen vonken.

Van de kuststreek klinken gestadig de zware slagen van 't artillerieduel, dat al, bijna onafgebroken, zestien uur aanhoudt.

« Van den nacht met al dat geschot was het of er tingels (brandnetels) in m'n bedde lagen... ik kon niet slapen en stond elk kwartier aan de deur te lusteren » heeft me zoo juist een boer gezegd.

De zon werpt groote lichtplekken in de laan.

Plots hoor ik gezang. 't Zijn forsche stemmen, die ginds van achter de boomen dreunen. 't Gelijkt een plechtige hymne als in een kerk.

Maar dan volgt een stonde stilte en wipt er een vroolijk lied op, iets als een beurtzang met vragen en antwoorden.

'k Rijd verder en buiten de laan treft me een eigenaardig gezicht.

Een Vlaamsch hoefje met wit-groen geverfde blinden en blanken gevel. In de lage deuropening staat de voorzanger, een Duitsch soldaat. En daarbinnen zit zijn koor. De vensters zijn wijd geopend, de lucht is zoo zoel.

De boer zelf loopt met nijdig gezicht over zijn erf. Al weken heeft hij inkwartiering. De Duitschers leggen beflag op gansch zijn huis, spelen baas in alle kamers... Kwaad zijn ze niet, och neen... Ze maken grapjes of spreken over vrouw en kinderen, maar ge zit er toch mee op uw dak of letterlijk onder uw dak.

De boer jaagt een varken weg... 't Is het zijne en toch ook 't zijne niet meer... 't Dier heeft een ring in den snuit en is daardoor tot « rekwitreebaar zwijn » geproclameerd.

De Duitschers geven geen krimp. 't Eene lied volgt op 't andere.

— Zij zijn zoo al den geheelen morgen bezig, zegt een man, die uit een hutje komt, hier op Hollandsch gebied.

— Jaa'z, bevestigt een oude vrouw,

'n grootmoeder, die in 't zonnetje zit. Is 't leute of verdriet?

— Van leute, herneemt de man, haar zoon. Ze hebben een stad veroverd. Zij natuurlijk niet, maar hun kameraden... heel ver in Rusland.

— Hoor toch 'ne keer naar 't kanon, zegt grootmoeder. Hoe wreed! En ze zucht.

Ja, 't is of de lucht er van trilt, en onwillekeurig denken we aan die geweldige dagen, een jaar terug, aan Oktober 1914, toen de IJzer bekend werd.

— Een vliegmachien! klinkt het...

Ook de soldaten stormen naar buiten en ieder staart naar de blauwe lucht met de parelmoer wolkjes.

— Daar... Daar!

En we zien den vogel, die snel kustwaarts vliegt.

Grootmoeder is ook opgestaan... Ze zet den bril vaster...

— Zie j'em? vraagt haar zoon.

— Neen, ik... en pertank (nochtans) zijn m'n oogen nog goed.

— Daar, moedere, boven dien populier maar stijf hooge...

't Vrouwtje schudt 't grijze hoofd.

— Zie, ie blinkt nu in de zonne als zilver... ie zit tusschen die twee wolken... rechte boven den populier...

— Ja, 'k heb hem! juicht 't oudje. Zoo hooge. 't Moeten toch stouteriken zijn, die daarin zitten. Wie had dat in mijn jonge jaren kunnen peinzen? De wereld is vele veranderd, maar algelijk (toch) niet verbeterd... Jesus, Maria, zoo hooge...

De vogel verdwijnt uit 't gezicht, maar eenige stonden later hooren we 't kort geschut der afweerkanonnen.

— Rond Brugge schieten ze er op, zegt de boer...

En 't oudje verhaalt, dat het wreed en de wereld wel veranderd, maar niet verbeterd is,

De soldaten zingen weer...

Ik rij verder...

'k Stap af. Aan de poort van een hoeve ligt op den grond een strooien kruis. 'k Denk aan Gezelle, toen hij met leerlingen een vriend ging begraven en ons vertelt:

— Toen wij dan, na weinige stonden reizens, op de hofstee kwamen, werden, al met een keer, de hoofden van de eerste aankomers ontdekt, dan de volgende,

tot dat wij, buiten ons verwachten, allemaal sprakeloos en stille stonden vóór de balie, over de wijd uitstreckende armen van een overgroot, neerliggend kruis. O, dierbaar Geloove van Vlaanderen, kostelijke perel van het Vaderland! Gij alleen hebt die werkzuchtige landslieden kunnen ingeven daar een kruis te leggen, en een kruis van uitgedorschen stroo. Christelijk bezielde Vlaming, gij spreekt toch, zonder woorden, uw gevoelens en uw herte zoo wonderlijk klaar! « Bidt », zegt gij, « al de op mijn hof komt, bidt en ontdekt uwe hoofden voor het kruise des Heeren, want heden is van onder mijn dak eene ziele verscheiden, die, buiten hare verdiensten, op niets meer te steunen en heeft tenzij op het kruis. Bidt en peinst, gij, die op mijn hof komt: hier is de Heere zijn graan komen halen en daar ligt nu 't ijdele (ledige) strooi! Gelukkig is 't graan niet te licht bevonden, gelukkig en heeft de vlegel des lijdens het niet gekwetst, en mag het nu uitgekozen tarwe des Heeren zijn! Bidt en peinst, gij die op mijn hof komt; bidt en peinst, gij die ervan afgaat, bidt en 'n terdt niet op 't alverzoenende, op het alverblijdend kruis! »

Ja, ik dacht aan Gezelle, omdat dit strooien kruis me dadelijk meldde, dat daar in de lage boerenwoning iemand over aarde lag.

Ik weet, dat er een vrouw aan den elektrischen draad gedood werd. « Is dit kruis voor haar? » vraag ik aan een man.

— Neen, neen, die hofstee is verder. Hier is een man gestorven. Hij moet op ons dorp begraven worden; maar 't dorp ligt aan de overzijde der versperring, en dus moet het lijk er over gebracht worden. Dit deeltje hier is buiten den draad gelaten. Nu willen de Duitschers niet, dat het lijk in een kist ligt, ze zijn te bang voor spionage. De doode mag alleen in een lijkkleed gewikkeld worden.

— En mag de familie mee?

— Over de versperring?

— Ja, door 't hek?

— Neen, neen... Ze mag van hier den doode zien wegdragen... maar hem niet volgen.

Een oude man heeft naar ons gesprek geluisterd.

— Ja, ja, 't is zoo... zegt hij. 'k Weet

niet of ik den oorlog overleven zal. Maar, als ik dood ben, mag mijne familie voor mij de Duitschers niet ten beste spreken, ik heb dat verboden. Dat ze mij daar onder dien appelboom, aan deze zijde van de versperring leggen... 'k Heb 't plaatsje al aangewezen... Maar geen gunst van de Duitschers voor mij!

Ja, wat al toestanden!...

Nog vervolg ik mijn weg... Nog een hoeve, een Belgische, maar buiten den draad, dus aan Holland overgelaten. Ontroering grijpt me aan. In den wonnigen boomgaard hoor ik een kinderstem.

« Wees gegroet, Maria, vol van gratie... »

« Onze Vader, die in de hemelen zijt, gebenedijd zij uw name... »

'k Gluur door een gat in de haag. Een meisje van zes, zeven jaar loopt over 't erf... Het bidt... 't Komt nader. In de hand houdt het omgekeerd een versleten kerkboek... 't Kan nog niet lezen, maar men heeft 't zeker gezegd, voor moeder te bidden, moeder die plots uit 't nog jonge leven door den geëlectriseerden draad, welke vlak langs 't hofje loopt, weggeslagen werd.

Daar, eenige schreden verder, is 't gebeurd. Een dienstmeid treedt uit de woning. Zij draagt een kind van ruim een jaar... Het kleintje is lastig; brand bedekt de bloote voetjes en de handjes. En ik denk aan de moeder, die alleen altijd geduldig blijft bij zulk een ziekelijk kind... Een jongetje, 't derde kind van 't gezin, loopt spelend rond.

— Vadertje gaat seffens komen, sust de meid 't jongste wicht.

— Drie kinderen? vraag ik.

— Ja... En hun moeder ligt daarbinnen in de kiste. Hun vader is nu gaan hooren, waar zijn vrouw begraven zal worden. Hij zou ze 't liefst op Holland leggen, dan kan-ie mee naar de kerke en 't graf. Als de vrouw op België begraven moet worden — 't huis staat op België — mag-ie maar tot aan de poort der versperring mee...

Weer zie ik de jonge, arme kinderkens aan en denk ik aan de moeder, die bij 't verjagen van haar kippen, daar aan de versperring uitgleed en met het haar in den duivelschen draad haperde. Haar man was in den stal aan 't werken, hoorde den snijdenden doodskreet, stormde naar buiten... maar 't was te

laat. Daar lag 't lijk van zijn echtgenoot.

Stil ga ik om de hoeve...

En plots zie ik een Duitsch soldaat, die om mij, om den vreemdeling, wantrouwend nader is gekomen.

't Is een huzaar... 't Linnen kapje van zijn shako is opgeschoven en tegen het zwart steekt grijnzend de afschuwelijke witte doodskop af.

Een doodskophuzaar...

Ja, hij behoort bij 't tooneel...

't Lijk in de kist, de vader op onderzoek waar hij zijn vrouw begraven mag, 't zieke wichtje, het biddende meisje, 't niets begrijpend jongske, de draadversperring om den reusachtigen kerker... de aanhoudende slagen van 't kanon... ja, die grijnzende doodskop en de gekruiste knoken op den shako... ze behooren er bij, ze verklaren me weer alles. Ze spreken van den verschrikkelijken oorlog, waarin 't onschuldig België werd gesleurd.

Alleen de zonne schijnt ons te veel...

Zoo botsten we dus telkens tegen de tralie's der gevangenis.

Eveneens Duitschers trachtten daaruit te ontsnappen; vóór hen ook was de draad een barrikade. Sommige schildwachten sprongen er over door hun wachthuisje tegen de buitenste rij te sleuren en er op te klimmen; anderen maakten van de gelegenheid, dat men den stroom aflegde voor een herstellingswerk, gebruik, om te ontsnappen. Van alles werd verzonnen.

Wel ongewoon en 't vermelden waard, was de list van een Duitsch cavalierist. Die man kwam van Valenciennes, waar zijn afdeeling bevel kreeg naar de Somme te vertrekken. Alles dan maar gewaagd om aan de Somme te ontkomen. De militair begaf zich naar Gent met papieren, die de wachten in orde vonden. Van Oost-Vlaanderen's hoofdstad ging hij te voet naar het grensdorp Zelzate, maar nu kwam 't grootste bezwaar: de grens.

De cavalierist besloot 't uiterste te wagen. Bij avond ging hij 't station binnen, wetende dat een trein voor Holland klaar stond. Hij stapte in een wagon, maar verliet deze langs de andere zijde en krom... boven op het rijtuig, waar hij zich plat neerlegde.

De trein vertrok... Juist aan de grens,

waar een hek den spoorweg afsluit, moest de trein echter stoppen. Men had onraad bemerkt. Een luitenant gelastte de wagons te onderzoeken, overtuigd nu den deserteur op heeterdaad te betrappen.

Men speurde in alle hoeken, onder de banken, onder en tusschen de wagons, op de buffers, maar ontdekte niets verdachts.

Inmiddels lag de vluchteling daar boven, met den revolver in de hand, vast besloten zijn leven tot 't uiterste te verdedigen.

Maar de ijverige luitenant dacht niet aan die schuilplaats.

De trein mocht doorrijden... Wat moet er toen wel in 't harte van den vluchteling zijn omgegaan? Nog eenige stonden en de reis was volbracht, de trein stopte te Sas van Gent, de cavalerist was buiten 't bereik van zijn kameraden, nu zijn vijanden, bevrijd van de Somme, de Fransche artillerie.

Als de opeenhooping van troepen in West-Vlaanderen nieuwen strijd verwachten deed, bij Ieperen of den IJzer, twee namen, die de militairen een huivering over de leden joegen, dan zagen Duitschers bij de Nederlandsche grens gelegerd, daar over de versperring het vrije land... Sommigen wisten te ontsnappen! En ze verklaarden, dat velen wenschten te ontvluchten, maar niet durfden, want hun officieren vertelden immers dat de Hollanders de deserteurs

terugzonden, wat natuurlijk gelogen was.

En toch was desertie een chronische kwaal van 't Duitsche leger geworden, al moest men zich wachten dit feit te overschatten.

Schaars voorzien van voedsel en brandstof, zaten de Belgen dus nu gevangen in hun land, tusschen een vuurlinie ter eener zijde en een helsche versperring daar in 't Noorden.

Borgers, Helena en Maes waren blij en hadden geluk gehad uit dien kerker ontsnapt te zijn. Ze begaven zich naar Vlissingen, om hun papieren in orde te brengen voor den overtocht.

Maar op 't konsulaat zei men hun dat het een heelen tijd duren kon, eer er scheepsgellegenheid zou zijn. Neen, men stak nu zoo gemakkelijk niet naar Engeland over, en evenmin was de poort tot Frankrijk of onbezet België wijd geopend.

Borgers huurde te Middeldburg eenige kamers, want hij wilde, nu hij op Walcheren blijven moest, zoo dicht mogelijk bij René's graf wonen.

Maes had een kennis te Vlissingen gevonden en logeerde daar, immers geld bezat hij heel weinig.

De Oostendenaar bromde, toen hij uit het konsulaat kwam. Hij was er kort aan den kant gezet, bijna ombeschoft bejegend geworden en tot ieder, die het maar hooren wilde, zei hij: « 't Is of ze daar maar liever hebben, dat de Belgen in hun kot blijven. »

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE SAKEN TE NIEUWPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN FRIGATELOORD IN HET «NEMANDELAND»

Uitgever J. HOSTE, 36, St-Pieterstraat, Brussel